

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
РОЗУМОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБОМ КАЗКИ

Виконала:

Корж Галина Олексіївна
012 Дошкільна освіта.

Науковий керівник:

Арушанян О.М.

Консультант: Куліш І.Д.,
канд.пед.наук, доцент

Допущено до захисту:

«__» _____ 2023 року

Завідувач кафедри

Дата захисту: «__» _____ 2023

року

Національна оцінка

Кількість балів: ____ Оцінка

ECTS ____

Підписи членів комісії:

Глухів 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КАЗКИ

1.1. Наукові погляди на досліджувану проблему в теорії і практиці дошкільної освіти 8

1.2. Сутність поняття, завдання та психолого-педагогічні особливості розумового виховання дітей старшого дошкільного віку 16

1.3. Форми і методи використання казки в розумовому вихованні старших дошкільників 29

Висновки до першого розділу 38

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ У РОЗУМОВОМУ ВИХОВАННІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Методика дослідження рівнів розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку

Ошибка! Закладка не определена.

2.2. Впровадження в освітній процес старшої групи казки як засобу розумового виховання дошкільників 56

2.3. Аналіз результатів дослідження 66

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 76

ДОДАТКИ 82

ВСТУП

Актуальність теми. Нова модель освіти в Україні спрямовується на пріоритетний розвиток особистості та створення для цього відповідних умов. У сучасній дошкільній освіті найбільшої гостроти набула потреба пошуку нових форм виховання і навчання, які сприяли б формуванню інтелектуально розвиненої і пізнавально активної особистості дитини дошкільного віку.

Результативність процесу розумового виховання дошкільника залежить від характеру засвоєваних знань, від засобів і методів, якими послуговується вихователь, його вміння налаштовувати дитину на постійний інтелектуальний розвиток і продуктивну інтелектуальну діяльність.

Модернізаційні зміни в дошкільній освіті дають свободу вихователю у виборі форм і методів навчання дітей дошкільного віку. Головним результатом сучасного навчання є те, що дитина засвоїла знання, які сприяли її інтелектуальному та всебічному розвитку, формуванню інтегративних якостей особистості. Обраний вихователем засіб розумового виховання має сприяти формуванню інтелектуальних операцій, створювати умови для творчого вирішення завдань і прояву ініціативи, вчити самостійності і відповідальності, вправляти дітей в умінні доволно керувати своєю поведінкою.

Казка – невичерпне джерело народної мудрості, один із найпопулярніших жанрів словесності. Перебуваючи сьогодні головним чином у сфері дитячого фольклору, вона зберігає архаїчні елементи, водночас плекає ідеали краси, доброти, милосердя, засуджує жадібність, корисливість і нечесність. Розглядаючи казку крізь призму її навчально-виховних можливостей можна стверджувати, що казка органічно увійшла в світ дитини, допомагає їй вчитися і вдосконалюватися, переносити у сферу реалій вимріяне і такі бажані дива, коли долаються будь-які труднощі й страхи, негативні імпульси.

Проблема розумового виховання дітей широко відображена у педагогічній спадщині українських та зарубіжних вчених і письменників (Л. Виготський, Ж. Піаже, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Ф. Фребель та ін.); психологічний аспект проблеми розумового виховання дітей старшого дошкільного віку досліджували – Дж. Брунер, П. Гончарук, Т. Дуткевич, О. Запорожець, Г. Костюк, В. Рибалка, Ю. Трофімов та ін.); питання розумового виховання, розвитку пізнавальних здібностей – Н. Баглаєва, Н. Ветлугіна, Л. Кондратенко, С. Ладивір, Н. Менчинська, Є. Проскура та ін.); способи діагностики розумового розвитку у старших дошкільників – О. Бартишніков, І. Бартишнікова, Л. Венгер, О. Гришко, Л. Клевака, В. Холмовська та ін.; мовленнєвий аспект проблеми – А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, М. Фіцула та ін.; питання логіко-математичного розвитку – І. Куліш, І. Любченко, К. Щербакова та ін.; роль народної педагогіки у розумовому вихованні – Г. Батуріна, З. Болтарович, О. Вишневський, Т. Кузіна та ін.); різноманітні аспекти виховної системи казок та їх вплив на розумовий розвиток дитини – Н. Затулівітер, О. Литвишко, І. Онищенко, О. Прибора, В. Пропп, І. Рудницька-Юрійчук, І. Токмакова, О. Якименко та ін.

Однак, аналіз теоретичної та методичної літератури з досліджуваної проблеми вказує на недостатню увагу науковців до питання розумового виховання старших дошкільників засобом казки – існуючі наукові розробки з даної проблематики вбачають застосування казки в освітньому процесі ЗДО як засобу розвитку мовлення, естетичного, екологічного виховання тощо. Водночас, сучасна ситуація в дошкільній освіті призводить до загострення суперечностей між наявним і необхідним рівнем розумового розвитку старших дошкільників; традиційним підходом до організаційно-методичних основ розумового виховання дітей, зростаючими потребами у формуванні всебічно та інтелектуально розвинених випускників закладу дошкільної освіти і відсутністю практичних методичних розробок щодо розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки.

Пошук можливих шляхів вирішення зазначених суперечностей, актуальність, недостатня розробленість практичних методик щодо використання казки як засобу розумового виховання старших дошкільників зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Розумове виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки»**.

Мета дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов використання казки у розумовому вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – процес розумового виховання дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки.

Гіпотеза дослідження: процес розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки буде успішним за таких педагогічних умов:

1. створення предметно-розвивального середовища для розумового виховання дітей засобом казки;
2. використання традиційних і нетрадиційних форм роботи з казками;
3. взаємодія ЗДО і сім'ї у розумовому вихованні старших дошкільників засобом казки.

Для реалізації поставленої мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розумового виховання дітей старшого дошкільного віку.
2. Визначити критерії й показники розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку, виявити рівні розумової вихованості
3. Запропонувати систему роботи з розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобами казки з урахуванням виокремлених педагогічних умов.
4. Розробити методичні рекомендації з використання казок у розумовому вихованні дітей старшого дошкільного віку

Для реалізації мети дослідження та поставлених завдань було використано наступні методи дослідження:

– теоретичні: аналіз філософської, психолінгвістичної, лінгвістичної, педагогічної, лінгводидактичної літератури для визначення теоретико-методичних засад дослідження; синтез й узагальнення наукових положень з досліджуваної проблеми;

– емпіричні: спостереження за освітнім процесом у старшій групі ЗДО для отримання первинної інформації; бесіди, анкетування для визначення рівнів розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний етапи) для перевірки ефективності практичної методики розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки в умовах сучасного закладу дошкільної освіти;

– статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних, порівняльна характеристика результатів експерименту для перевірки ефективності практичної методики розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження:

– обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення процесу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки;

– уточнено поняття «розумове виховання», «розумове виховання дитини старшого дошкільного віку»;

– отримано можливість подальшого розвитку наукових уявлень про сутність процесу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.

Практичне значення магістерської роботи полягає у вдосконаленні організаційно-методичних підходів до розумового виховання дітей шляхом застосування в освітньому процесі казки, як засобу; розроблено конспекти занять та виховних заходів з використання казки як засобу розумового

виховання старших дошкільників. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані керівництвом, вихователями закладу дошкільної освіти під час планування навчально-виховних заходів з метою розумового виховання дітей старшого дошкільного віку; під час проведення методичних семінарів і курсів підвищення кваліфікації вихователів закладів дошкільної освіти.

Прогностичний потенціал проведеного дослідження зумовлений можливістю використання його результатів для здійснення подальшої науково-дослідницької роботи за темою «Розумове виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки».

Матеріали магістерського дослідження опробовані на V Всеукраїнській студентській науково-практичній інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 15-16 березня 2023 року, м.Глухів.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг роботи становить сторінок. У тексті вміщено рисунків та таблиць. Додатки викладено на сторінках 82-99. У списку використаних джерел, що охоплюють 4 сторінки міститься 62 першоджерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ КАЗКИ

1.1. Наукові погляди на досліджувану проблему в теорії і практиці дошкільної освіти

З давніх-давен для людини була необхідною здатність до пізнання навколишнього світу, уміння орієнтуватися в ньому, знаходити правильні способи вирішення життєво важливих проблем. Проблема розумового виховання дитини – питання про те, що таке розум й як виховувати людину, здатну до свідомого життя, завжди турбувало й турбує людство.

Як зазначає О. Фунтікова, ще «школи Давнього Єгипту в II-I тис. до н. е. особливу увагу приділяли умінню слухати вчителя, бо «той, хто вміє слухати, вміє й говорити». Давні єгиптяни усвідомлювали, що успіх у навчанні найбільше залежить від бажання самого учня, спрямованості його вольових зусиль. В індуїстській педагогічній традиції людина уподібнювалася колісниці, а розум – колісничому, який за допомогою віжків (розсудку) спрямовує коней (почуття). Китайський геній Конфуцій висунув ідею про потенціал людської природи, який може бути реалізований лише тоді, коли людина вступила на шлях пізнання істини [27, с. 122].

Необхідність допомоги людині у пізнанні істини ставив на перше місце й давньогрецький філософ Сократ, який спростував переконання софістів «науки перемагати» за допомогою мистецтва полеміки та риторики, стверджуючи, що «процес здобуття істинного знання людиною є породженням цього знання нею самою». На думку Ж. Піаже, педагогічний метод Сократа був заснований на критичному ставленні учня як до традиційних уявлень, так й до тверджень вчителя і сприяв самостійному смисленню проблем, розвитку розумової активності» [22].

Українська народна педагогіка мету розумового виховання вбачає у формуванні ідеальної особистості, здатної до вдосконалення навколишньої дійсності та самовдосконалення.

Як вважає Н. Рогальська, українські прислів'я підносять розум як найвищу цінність: «Знання та розум – скарб людини», «За вченого двох невчених дають», «Не краса красить, а розум». Народна мудрість також пов'язує з розумом душевні та фізичні якості людини: «Доброта без розуму пуста», «Сила перед розумом никне», вважається, що з розумом не може зрівнятися ані врода («Шкода краси, де розуму немає»), ані багатство («Не купити ума, як нема»), ані показна вченість («Розумний любить вчитись, а дурний вчити»). Знання, як стверджує народна мудрість, є безмежним, й здобути його можна лише наполегливими зусиллями («Дурному розуму не вставиш», «Вік живи – вік учись») [16, с. 72].

Проблема розумового виховання дітей відображена у світовій педагогічній спадщині. Провідним у розумовому розвитку засновник дошкільної педагогіки, автор фундаментальної праці з дошкільного виховання «Материнська школа», Я. Коменський вважав «розвиток мислення, формування самостійної розумової діяльності, щоб діти не дивилися чужими очима, не мислили чужим розумом». На його думку, необхідною умовою розумового виховання дитини є розвиток чуттєвих основ мислення: пізнання починається з відчуття, відчуття передає пам'яті образи дійсності, яка зберігає їх на все життя [9, с. 212].

Розробивши методикау навчання дітей так, щоб її могла використати у розумовому вихованні своєї дитини кожна мати, Й. Песталоцці встановив, що існують найпростіші елементи будь-якого знання, засвоюючи які людина пізнає світ: це число, форма і слово; елементарне навчання – уміння дитини рахувати, вимірювати і говорити [9, с. 305].

Засновник дитячого садка Ф. Фребель, розглядаючи розумове виховання, виходив з необхідності використовувати різноманітні ігри для розвитку органів чуття дітей, ознайомлення їх із природою, життям людей,

підготовки до школи. Цій меті він підпорядковував дидактичний матеріал, призначений для формування ухилень про форму, величину, просторові відношення, числа – так звані дари, а також систему занять та ігор, спрямовану на розвиток сенсорики. Крім основних інстинктів, на думку Ф. Фребеля, дитина наділена інстинктом пізнавальним, дослідницьким, який є основою навчальної діяльності, тому у дошкільному віці розвиток прагнення до пізнання повинен реалізовуватися через безпосереднє споглядання предметів навколишнього світу [9, с. 38].

У пізнанні особливостей розумового розвитку дітей важливу роль відіграють роботи швейцарського психолога Ж. Піаже, який виокремив стадії когнітивного (пізнавального) розвитку особистості: сенсомоторна (від народження до 18 місяців); доопераційна (від 18 місяців до 7 років); конкретних операцій (від 7 до 12 років); формальних операцій (після 12 років) [12].

У вітчизняній педагогічній спадщині проблема розумового виховання дітей представлена багатьма видатними педагогами та іншими діячами науки і культури тих часів. Видатний вітчизняний вчений-педагог К. Ушинський вважаючи розумове виховання у дошкільному віці важливим чинником формування особистості, стверджував, що розвивати мовлення окремо від думки неможливо, а розвивати його перед думкою – шкідливо, самостійні думки є породженням лише самостійно здобутих знань про предмети і явища, які оточують дитину. Відстоюючи принцип наочності у розумовому вихованні, К. Ушинський наголошував на необхідності того, щоб предмет безпосередньо відображався у душі дитини, її відчуття у цьому процесі перетворювалися на поняття, а з понять складалася втілена у слові думка. Усе це має відбуватися на очах і під керівництвом учителя [9, с. 463].

Ідеї К. Ушинського про розумове виховання знайшли своє втілення у концепціях Є. Водовозової, яка розглядала його у єдності з моральним, естетичним, фізичним вихованням, вважаючи, що виховання має відбуватися одночасно з розвитком вищих психічних функцій, пізнавальних процесів, з

якими пов'язаний розвиток мислення, мовлення, пам'яті, спостережливості: Якщо вихователь не зумів зробити цього в ту пору, коли у дитини лише починає пробуджуватися спостережливість до навколишнього, яка має таке величезне значення для психологічного життя людини, то розумові здібності дитини поступово притуплюються, і, ставши школярем, вона буде байдуже дивитися на світ [9, с. 85].

У необхідності розвитку природної дитячої допитливості, самостійності мислення, швидкості думки, наполегливої роботи над формуванням пізнавальних інтересів дошкільнят переконувала С. Русова, закликаючи до вивчення особливостей розвитку кожної дитини, сприяння розквіту її індивідуальності [9, с. 310]. Л. Шлегер застерігала педагогів від орієнтації на виклад дітям готових знань, оскільки, за її переконаннями, «дитячий садок має на увазі розвиток у дитини здатності здобувати ці знання самій з оточуючого життя, тому слід говорити про програму життя, а не про програму занять» [9, с. 4]. Розглядаючи розвиток мовлення у зв'язку з розвитком мислення, Є. Тихеева розробила методику роботи з дидактичними картинками, навчання дітей розповіді та читання казок, проведення ігор-занять з ознайомлення з предметами і явищами навколишнього світу, розвитку мовлення і навчання елементарної математики [9, с. 38].

Педагогічну теорію розумового виховання збагатили своїми дослідженнями видатні психологи: Л. Виготський роль навчання вбачав «у змісті знань, які засвоюють діти», О. Запорожець доводив «важливість своєчасного розвитку у дошкільну пору інтелектуальних та емоційних якостей дитини, оскільки подолати недоліки у становленні особистості важко або взагалі неможливо», Г. Костюк стверджував, що розумове виховання сприяє розвитку дитини за умови активізації її розумової, особливо розумової діяльності, формування у неї вмінь та навичок навчальної діяльності і використання здобутих знань [28].

Проблема розумового виховання дітей дошкільного віку відображена у працях багатьох українських науковців: проблему формування пізнавальних

здібностей дітей дошкільного віку досліджували – Л. Проколієнко, О. Проскура; розробили методику вивчення загального рівня розумового розвитку п'яти-шестирічних дітей з метою диференційованого підходу в освітньому процесі – Т. Кондратенко, В. Котирло, С. Ладивір; пов'язували з розумовим вихованням особливості мовленнєвого розвитку А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій; важливість ознайомлення дошкільників з природою у процесі розумового виховання дітей – Н. Лисенко роль навчання математики у процесі розумового виховання – Н. Баглаєва; К. Щербакова та ін.

Сучасні реалії окреслюють новий спектр проблем, пов'язаних з розвитком і використанням інтелектуальних можливостей особистості, нові освітні концепції пред'являють якісно нові вимоги до інтелектуального потенціалу людини, що передбачає зміни у системі дошкільної освіти і розумового виховання дітей дошкільного віку.

У Базовому компоненті дошкільної освіти представлені державні вимоги щодо розумового виховання дітей старшого дошкільного віку: акцент робиться на формуванні старших дошкільників – майбутніх першокласників здатності мислити чітко, системно, творчо, узагальнювати, робити висновки й усні обчислення. Так, в освітній лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» ідеться про сенсорно-пізнавальну освітню лінію, спрямовану на інтеграцію змісту дошкільної освіти, формування пошуково-дослідницьких умінь, елементарних математичних уявлень, цілісної картини світу, компетентної поведінки у різних життєвих ситуаціях [24].

Розумове виховання дітей старшого дошкільного віку займає чільне місце в освітньому процесі кожного закладу дошкільної освіти.

Для педагогічної теорії розумового виховання важливе значення мали дослідження, в яких розглядалися психологічні аспекти розумового виховання дошкільників. У роботах О. Запорожця доведено, що якщо відповідні інтелектуальні та емоційні якості не розвиваються належним чином на етапі дошкільного дитинства, то пізніше подолати недоліки у

становленні особистості виявляється важко або взагалі неможливо» [22, с. 13].

Дослідження проблеми розвитку дитячого мислення переконують, що головним його показником може служити рівень сформованості дій образного і логічного мислення, що показує, як оволодіває дитина схематизованими уявленнями (образне) та діями виділення і співвіднесення істотних параметрів об'єктів (логічне мислення) [22, с. 136].

У теорії розумового виховання дітей важливим явищем стало створення системи знань про навколишні предмети і явища: на думку М. Поддякова, систематизовані знання є універсальним засобом розвитку мисленнєвої діяльності дітей [41, с. 68].

Таким чином, діагностика розумового розвитку повинна виявляти реальні досягнення дитини, що склалися у ході виховання і навчання. Разом із тим досягнутий рівень є результатом не тільки навчальних, а й усіх виховних впливів – у тому числі й соціальних, демографічних тощо.

Присвячені проблемі психологічної діагностики дослідження Л. Венгера і В. Холмовської дозволили розробити методи визначення рівня розумового розвитку дітей. Науковці розробили систему показників розумового розвитку дитини, яка містить ступінь сформованості п'яти типів пізнавальних та двох мисленнєвих (інтелектуальних) дій: ідентифікації, відповідності еталону, перцептивного моделювання, образного та логічного мислення [13, с. 160].

Оцінка рівня розумового розвитку дітей – важлива умова правильного процесу розумового виховання.

Як вважають Л. Божович, Дж. Брунер, для побудови ефективної системи розумового виховання важливо акцентувати увагу на тому, що оволодіння різними видами пізнавальних дій визначає головну лінію розумового розвитку дітей [7; 10].

Розглядаючи проблему формування пізнавальних здібностей, О. Проскура відзначає, що у розумовому розвитку важливі не стільки конкретні

знання, скільки розумові дії, які здійснює дитина, зрозумілі їй способи вирішення завдань [45, с. 18].

Значний інтерес у контексті нашого дослідження становлять роботи Л. Артемової, яка розглядає розумовий розвиток дошкільників у зв'язку з їх інтересами та потребами, вважаючи, що «базовий зміст знань доцільно розглядати не лише як надбання дошкільного дитинства, а й як стартовий майданчик до набуття нових знань, виявлення і пізнання нових зв'язків, залежностей, закономірностей у світлі речей, природи, людей. Щоб навчання було легким і бажаним, важливо пропонувати такий зміст знань, який дитина на даному етапі розвитку своєї психіки може сприйняти найбільш оптимально-зацікавлено [2, с. 6].

Як стверджує Н. Ветлугіна, розумове виховання полягає не тільки в тому, щоб дати дітям знання, а й щоб навчити їх використовувати ці знання у різноманітних практичних діях – особливу розумову активність дошкільники проявляють при досягненні ігрової мети як в організованому навчанні, так й у повсякденному житті [14, с. 92].

Наукові дослідження проблеми розумового виховання дітей визначають головні принципи та закономірності, на яких слід будувати даний процес з метою всебічного розвитку особистості. Практика показала, що дидактичні вправи, логічні ігри та вправи є найефективнішим засобом розвитку пізнавальної активності старших дошкільників.

Теорія і практика розумового навчання дітей знайшла широке відображення у народній педагогіці, де обґрунтовані зміст, завдання і засоби розумового виховання дітей.

Як зазначає О. Вишневський, багатство і розмаїття українських прислів'їв, потішок, казок та пісень змалечку формують ціннісну орієнтацію дитячої свідомості, виконують функцію стимулів до навчання, активізують розумову діяльність дітей [16, с. 27].

Для успішного розумового розвитку дитини народ створив чудові засоби навчання мови, розвитку мислення, уваги, сприйняття, уяви.

Важливими чинниками, на думку Г. Батуріної і Т. Кузіної, виступають природа, праця, ігри; багатим є і комплекс засобів педагогічного впливу на свідомість дитини: пояснення, побажання, прохання, порада, натяк, схвалення, вдячність, довіра, розповідь, заповіт тощо [5, с. 39].

Роль фольклору у формуванні розумових здібностей дітей, як вважає З. Болтарович, важко переоцінити, адже загадки, прислів'я, приказки містять різноманітні знання з усіх сфер життя, відображених реалістично у народній свідомості і пристосованих для розуміння: вони оформлені у влучну емоційну форму, сприяють інтелектуальному розвитку дитини [8, с. 12].

Казка є одним із засобів розумового виховання, який сприяє збагаченню об'єму знань і словникового запасу, розвитку пам'яті, вчать послідовно і логічно викладати думки. Як стверджує Н. Менчинська, педагогічний геній народу знайшов дійові засоби розвитку мислення дитини, виховання в неї активності, кмітливості, ініціативи у великій кількості народних ігор і казок, які дають різноманітний матеріал для роботи розуму та уяви [37, с. 56].

Дітей старшого дошкільного віку цікавлять дидактичні розповіді, що демонструють певний приклад для наслідування або почуття. Народні казки І. Онищенко називає першим засобом виховання дитини – яскравими сюжетами, виразними образами та реалістичним описом життєвих фактів вони глибоко закарбовуються у свідомість дитини з раннього віку [5, с. 39].

Розглядаючи казку, як засіб соціалізації дітей старшого дошкільного віку, О. Литвишко зазначає, що у цьому віці діти розкривають для себе поняття добра і зла, вчаться розуміти і оцінювати дійсність. Тому тема розумного та доброго героя, який завжди перемагає дурного і злого широко представлена у народних казках [35].

Як вважав В. Сухомлинський, казка невіддільна від краси, сприяє розвиткові естетичних почуттів, без яких неможливо благородство душі, щира чуйність до людського нещастя, горя, страждань. Завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем – дитяче мислення і пам'ять

живляться якими образами, картинами, уявленнями. Казкові образи відрізняються якою емоційною насиченістю, тому, на думку В. Сухомлинського, слухання і створення казок – найсильніший засіб розвитку мислення і мови дітей [19].

Як зазначає К.Нор, у Павлиській школі педагогом була створена «Кімната казок» для проникнення у таємничий світ казки, яка на думку педагога, значно впливає на розвиток мислення дітей і розкриває малюкам на доступному рівні філософію життя та сутність загальнолюдських цінностей [19, с. 25].

Отже, сучасна педагогічна і психологічна наука зосереджуються на дослідженні таких проблем розумового виховання дітей старшого дошкільного віку: діагностика розумового розвитку; особливості пізнавальної діяльності; виховання і навчання розумово обдарованих дітей; інтелектуальна підготовка до навчання в школі; сучасні технології розумового виховання; розвиток інтелектуальних здібностей; роль навчання у розумову розвитку дитини, його зміст, форми і методи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дає підстави узагальнити, що суть і завдання розумового виховання дітей старшого дошкільного віку достатньо обґрунтовані в науково-теоретичному доробку. Розумове навчання розглядається у тісному взаємозв'язку всіх компонентів всебічного розвитку особистості, у тісній єдності з провідними напрямками її діяльності.

Однак питання застосування казки, як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку, на наш погляд розкрито недостатньо – відсутність у сучасних закладах дошкільної освіти практичних методик розумового виховання дітей засобом казки свідчить про це.

1.2. Сутність поняття, завдання та психолого-педагогічні особливості розумового виховання дітей старшого дошкільного віку

Розумове виховання полягає у збагаченні знань дитини, розвитку мисленнєвих процесів, формуванні уміння знаходити, осмислювати, інтерпретувати, використовувати відповідно до потреби інформацію. Ефективність розумового виховання залежить, як вважає О. Листопад, від характеру засвоюваних дітьми знань, від засобів і методів, якими послуговується вихователь, його уміння налаштувати дитину на постійний інтелектуальний розвиток і продуктивну розумову діяльність [34, с. 15].

Розумове виховання – систематичний, цілеспрямований вплив дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання [11, с. 46].

Важливими напрямками розумового виховання, крім «розвитку ерудиції, формування світогляду, оволодіння системою наукових і прикладних знань, досвіду пізнавальної діяльності, здатності до прийняття нетрадиційних рішень, що загалом характеризують інтелект людини», М. Фіцула вважає що формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе, а також розвиток пізнавальних інтересів, потреби у самоосвіті; на думку психологів Ю. Трофімов, В. Рибалка, П. Гончарук, основи важливих складових особистісного та інтелектуального розвитку дитини закладаються у дошкільному віці [15, с. 380].

Згідно із сучасними концепціями дошкільної освіти формування вироблених людством і зафіксованих в культурі знань, умінь і навичок пізнання світу, які передають дитині дорослі, на думку дослідниці О. Кислої, слід спрямовувати на виховання уміння самостійно пізнавати світ [15, с. 22].

Таким чином, **мета розумового виховання** дітей старшого дошкільного віку визначається, як формування всебічно розвиненої дитини, розвиток її розумової активності, самостійності і творчих здібностей.

Розумове виховання забезпечує необхідний рівень розвитку дитини під час систематичного навчання, в іграх, на заняттях, у повсякденному житті, у процесі спілкування з дорослими і власної пізнавальної діяльності [26].

Відповідно до мети розумового виховання дітей, зміст розумового виховання полягає у формуванні у дітей певного обсягу знань про навколишні предмети і явища (суспільне життя, працю дорослих, живу і неживу природу тощо), способів мисленнєвої діяльності (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати). Сенс розумового виховання, за Т. Дуткевич, полягає у формуванні культури розумової праці, що відбувається у процесі засвоєння дитиною знань, розвитку її інтелекту і мислення [21, с. 293].

Конкретизують мету і зміст розумового виховання його завдання, які залежать передусім від вікових особливостей дітей (Табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Завдання розумового виховання дітей старшого дошкільного віку
(за Т.Поніманською)

№	Завдання	Функції вихователя щодо виконання завдання
1	Набуття елементарних знань про навколишнє середовище, життя і працю людей, суспільні явища	Послідовно вести дітей від первинних, поверхових, безсистемних уявлень до пізнання явищ дійсності. діти повинні здобувати чіткі знання про предмети: їх призначення, якості (колір, величина, форма), властивості, матеріали, з яких вони зроблені; про явища живої і неживої природи, їх взаємозалежності й закономірності; про суспільні явища та їх взаємозв'язки, пізнати найпростішу взаємозалежність між явищами.
2	Формування умінь і навичок розумової діяльності	Формування у дітей певних способів сприймання (вміння спостерігати, розглядати і обстежувати предмети тощо), розвиток пізнавальних процесів (мовлення, мислення, уяви, пам'яті, уваги). Розвивати мовлення, яке спрямовує дитину на пошуки способів вирішення завдань, відображає зміст конкретних образів-уявлень, є інструментом узагальнення, аналізу, порівняння, формує судження і умовисновки. Розвивати пам'ять, уяву, увагу.
3	Розвиток розумових здібностей, формування	Формувати багатий і різноманітний сенсорний досвід дітей, послідовно розвивати основні види мислення, ігрову та інші види діяльності (спілкування, продуктивну, навчальну), розширювати і поглиблювати знання, удосконалю-

	пізнавальних інтересів і допитливості	вати загальні та спеціальні навички розумової діяльності (обстеження предметів, спостереження за явищами навколишньої дійсності, виокремлення суттєвих ознак предметів і явищ, порівняння й узагальнення тощо). Навчати дитину самостійного пошуку знань, що сприяє формуванню вміння ефективно пізнавати дійсність. Надзвичайно сприятливим середовищем для розвитку пізнавальної активності є природа.
--	---------------------------------------	--

Особливої уваги батьків і педагогів потребує формування у дітей основ культури розумової праці, що є передумовою високопродуктивної інтелектуальної діяльності у дорослому віці.

Завдання розумового виховання з набуття елементарних знань призначення, якості і властивості предметів, природу, життя і працю людей, суспільні явища полягає у послідовності процесу формування знань – від первинних, поверхових, безсистемних уявлень до пізнання явищ дійсності. Найефективнішим у цьому є засвоєння не окремих знань і вмінь, а певної системи знань, яка відображає істотні залежності та зв'язки у конкретній галузі дійсності.

Як зазначає Л. Проколієнко, навіть запитання, які ставлять діти дорослим, свідчать про те, що вони не обмежуються знаннями про окремі факти дійсності, а прагнуть проникнути у сутність речей і причинно-наслідкові зв'язки між явищами дійсності [43, с. 28]. На думку Н. Лисенко, відповідно до вікових можливостей мисленнєвої діяльності підбір і систематизація знань повинні допомогти старшому дошкільникові пізнати найпростішу взаємозалежність між явищами: наприклад, при ознайомленні з явищами природи дитина має усвідомити загальну закономірність залежності будови тіла тварини від умов її існування [33, с. 204].

Виконуючи завдання розумового виховання дітей старшого дошкільного віку щодо формування умінь і навичок розумової діяльності, І. Любченко радить вихователям вважати на те, що розумові операції дитини

спочатку відбуваються на чуттєвому рівні і перетворюються на уявлення, з розширенням кола яких, узагальненням знань розвиваються складніші мисленнєві дії (порівняння, класифікація), основою яких вже є не лише чуттєве, а й раціональне пізнання [36].

Процеси розумового розвитку дитини пов'язані, насамперед, із розвитком мовлення, як важливим напрямом розумового виховання: збагаченням активізацією словника, вихованням звукової культури, розвитком зв'язного мовлення, характерним для якого є змістовий і граматичний зв'язок слів, словосполучень, речень.

Як зазначає І. Гапійчук, мовлення за допомогою сформульованого на словах завдання спрямовує дитину на пошуки способів його вирішення, відображає зміст конкретних образів-уявлень, є інструментом узагальнення, аналізу, порівняння, формує судження і умовисновки. Адже слово є основним засобом пізнання навколишнього світу, усвідомлення зв'язку між предметами і явищами, джерелом знань [18, с. 45].

Виконання другого завдання полягає у формуванні умінь і навичок розумової діяльності у дітей і передбачає формування певних способів сприймання – уміння спостерігати, розглядати і обстежувати предмети тощо і розвиток пізнавальних процесів – мовлення, мислення, уяви, пам'яті, уваги) (*Рис. 1.1*).

З розвитком чуттєвої сфери відбувається перехід до логічного мислення, дитина набуває загальних уявлень, які стають основою розвитку її пізнавальної активності.

Розглядаючи розвиток логічного мислення старших дошкільників, науковець І. Куліш наголошує, що діти дошкільного віку на передопераційній стадії розвитку використовують своє сприйняття навколишнього середовища, а також частину інформації, зібрану в ході досвіду, щоб зрозуміти свій світ. Діти старшого дошкільного віку ґрунтують своє розуміння на тому, що вони бачать, а не на логіці. Їм потрібно пройти

через безліч нелогічних розумових процесів, перш ніж вони зможуть хоча б почати логічно осмислювати свій світ [31, с. 60].

Рис.1

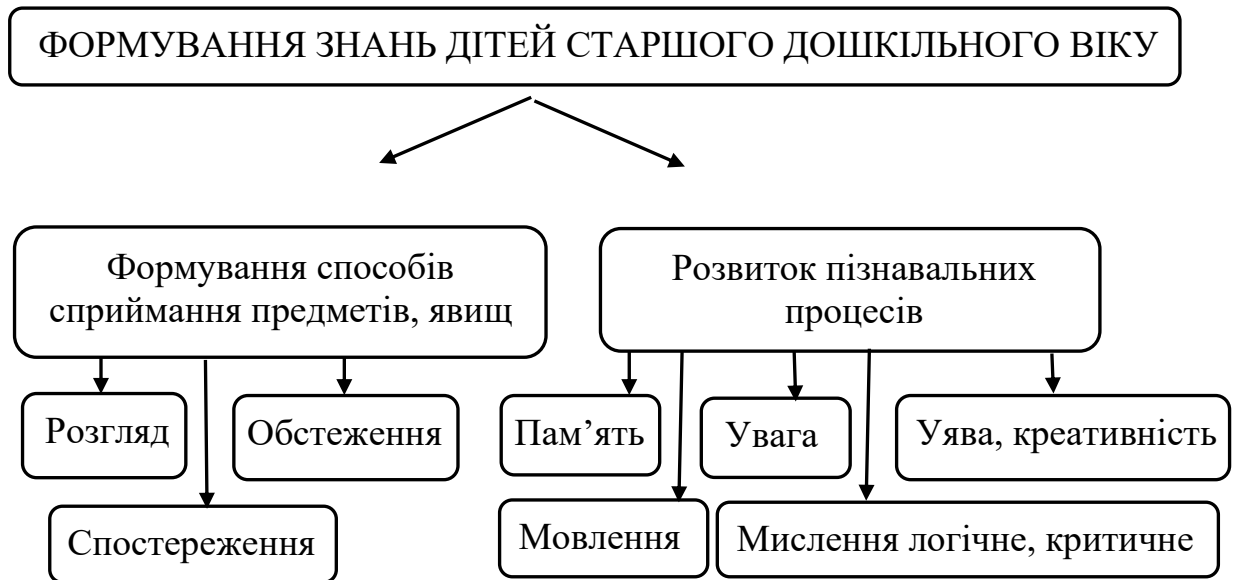

Рис. 1.1. Формування і навичок розумової діяльності дітей старшого дошкільного віку

Протягом дошкільного віку формуються і вдосконалюються головні розумові дії – мисленнєві операції: аналіз (розкладання цілого на його складові), синтез (об'єднання предметів і явищ за спільними ознаками), порівняння (встановлення схожих і відмінних ознак об'єктів), узагальнення (перехід від одиничного до загального, від менш загального до більш загального), класифікація (розподіл предметів за певними ознаками) та ін.

На думку І. Куліш І. і С. Гой прийоми логічного аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення і класифікації будуть необхідні майбутнім першокласникам, адже від цього значною мірою залежить успішність засвоєння ними навчального матеріалу [31, с. 61].

Мислення – узагальнене відображення дійсності в процесі її аналізу і синтезу, пов'язаний із мовленням психічний процес пошуків і відкриттів нового [11, с. 768].

Важливе значення у процесі розумового виховання дитини має розвиток уваги, на базі якої розвивається уважність і спостережливість дитини. Психологічні дослідження свідчать, що в дошкільному віці за допомогою слова можна привернути увагу дитини до будь-яких предметів, діяльності, навчити зусиллями волі зосереджувати увагу на виконанні конкретних завдань.

Увага – спрямованість і зосередженість особистості, що передбачає підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної, рухової активності індивіда [11, с. 53].

Результати мисленневих операцій дитини фіксуються, зберігаються, відтворюються у корі головного мозку залежно від життєвих ситуацій, потреб – вони не зникають безслідно, завдяки пам'яті, яка є особливою формою психічного життя людини, її аналітико-синтетичної діяльності. Від того, як у старшого дошкільника буде розвинена пам'ять, її обсяг, ефективність довільного запам'ятовування – підпорядкована певній меті цілеспрямована розумова діяльність щодо закріплення нового матеріалу, залежатиме подальша розумова діяльність дитини.

Пам'ять – процеси фіксування (запам'ятовування), зберігання, відтворення, забування індивідом його попереднього досвіду [11, с. 9].

У процесі набуття досвіду, формування мислення протягом дошкільного дитинства відбувається розвиток уяви, яка відіграє важливу роль у психічному житті дитини старшого дошкільного віку, оскільки в цьому віці вона є особливо рухливою. На думку В. Сухомлинського, «за правильного розумового виховання уява допомагає процесу пізнання дитиною навколишнього світу та набуття знань, не відволікаючи свідомість від реального життя. Досвідчений педагог, дбаючи про розвиток уяви, намагається створювати дітям основу для яскравих вражень для розвитку творчості [59].

Уява – процес створення людиною образів об'єктів на основі попереднього досвіду [11, с. 14].

Виконуючи завдання розумового виховання з розвитку розумових здібностей, формування пізнавальних інтересів і допитливості, необхідно враховувати аспект індивідуальності розвитку: різні індивіди неоднаково оволодівають знаннями, набувають навичок і умінь – це залежить від здібностей. Здібності – психічні особливості людини, які створюють передумови для успішного оволодіння певним видом діяльності [11, с. 4].

Природною основою здібностей індивіда є задатки, вроджені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи дитини. Однією з форм вияву здібностей є обдарованість, що полягає, як вважає Дж. Брунер, у високому рівні загальних і спеціальних здібностей, які є передумовою творчих досягнень; найвищою формою обдарованості є талант – поєднання особливих здібностей, завдяки яким людина створює значущі, новаторські продукти діяльності [10, с. 5].

На думку І. Барташнікової і О. Барташнікова, розумову обдарованість дитини характеризують: ранній вияв високої пізнавальної активності та діяльності; швидкість і точність виконання розумових операцій, які характеризуються стійкістю уваги й оперативної пам'яті; сформованість навичок логічного мислення, багатство активного словника, швидкість і оригінальність вербальних асоціацій; виражена установка на творче виконання завдань, розвинутість творчого мислення й уяви, уміння вчитися [4, с. 36].

У старшому дошкільному віці у дитини виявляються якості розумової діяльності, розвиток яких є необхідним у процесі її розумового виховання – це допитливість, критичність, кмітливість і вдумливість (Рис. 1.2).

Рис. 1.2. Необхідні якості розумової діяльності старшого дошкільника

Допитливість О. Нагула О. і Н. Гончар визначають, як «здатність до наполегливого пошуку різних способів вирішення розумового завдання, яка є джерелом активності дитини і прагнення глибоко та різнобічно пізнати світ» [38, с. 16]. Допитливість породжує і забезпечує функціонування пізнавального інтересу, який є емоційне забарвленим виявом потреб дитини і спонукає дорослих до створення сприятливих умов для розумового виховання дитини у різноманітних видах діяльності.

Критичність, за О. Запорожцем, є здатністю дитини до об'єктивної оцінки фактів, явищ та аналізу результатів діяльності; кмітливість – швидкістю розумової реакції; вдумливість означає глибину і зосередженість розумової діяльності [22, с. 16].

Для розвитку пізнавальних інтересів і пізнавальної активності, на думку А. Віневської, необхідно формувати багатий і різноманітний сенсорний досвід дітей, послідовно розвивати основні види мислення, ігрову та інші види діяльності (спілкування, продуктивну, навчальну), розширювати і поглиблювати знання, удосконалювати загальні та спеціальні навички розумової діяльності – обстеження предметів, спостереження за явищами навколишньої дійсності, виокремлення суттєвих ознак предметів і явищ, порівняння й узагальнення тощо [15, с. 72].

Для розумового виховання важливо забезпечити здобуття дитиною систематизованих знань – організованих у певній послідовності й повноті знань, що дає змогу розглядати і використовувати їх як єдине ціле.

На думку Н. Гавриш орієнтація на систематизацію сприяє актуалізації попередньо здобутих знань і глибокому розумінню тих знань, що здобуваються дитиною. У процесі засвоєння систематизованих знань можливе формування загальної стратегії пізнавальної діяльності дітей – від виокремлення предмета до встановлення його зв'язку з іншими предметами, поряд з якими він існує. Згодом відбувається аналіз його окремих

властивостей у системі функціональних зв'язків з іншими предметами [17, с. 60].

Отже, необхідним елементом змісту розумового виховання є засвоєння систематизованих знань про навколишній світ. Зміст розумового виховання реалізується в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, на думку Р. Говорової, через використання певних засобів (Рис. 1.3).

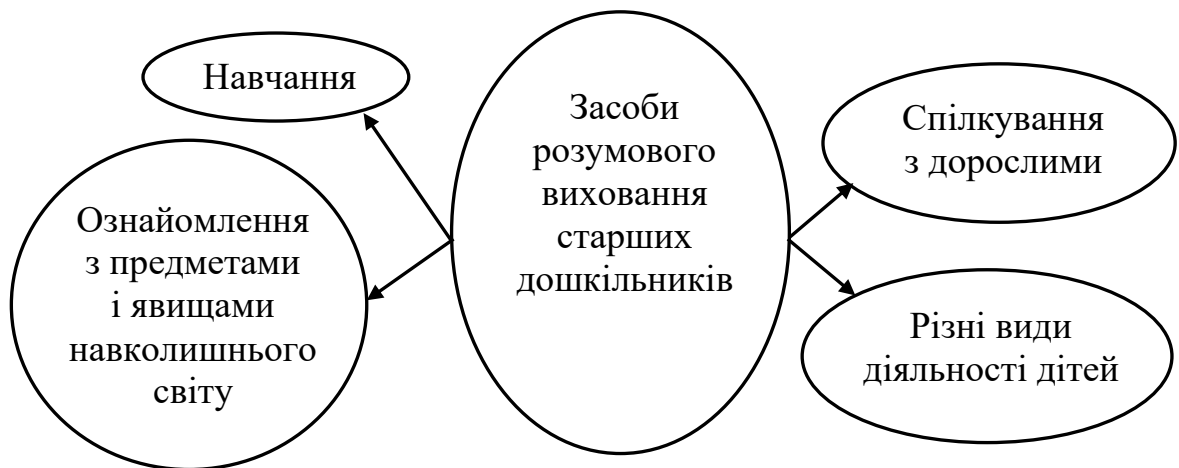

Рис. 1.3. Засоби розумового виховання старших дошкільників [19, с. 19]

Обсяг і характер знань при ознайомленні старших дошкільників з предметами і явищами навколишнього світу визначає програма виховання і навчання у закладах дошкільної освіти для дітей старшого дошкільного віку відповідно до можливостей їх розумового розвитку. Усі знання об'єднані у розділи: про природу, предметний світ, працю дорослих, явища суспільного життя тощо [24].

У старшому дошкільному віці дитина оволодіває основними уміннями і навичками різних видів діяльності: ігрової, трудової, навчальної, спілкування, малювання, ліплення, конструювання. Розширення знань про предмети і явища відбувається завдяки опануванню і розвитку нових видів діяльності, поглибленню змісту тих, які сформувались раніше.

Як зазначає С. Ладивір розмаїття навколишнього світу: люди, предметний світ, природа, явища суспільного життя тощо є джерелом

розумового розвитку дітей. У власному повсякденному житті старший дошкільник здобуває нові знання, набуває нового досвіду. Процес, особливістю якого є вплив суспільного середовища на інтелектуальну працю дитини – це природна «дидактика життя», за визначенням О. Усової [32, с. 5].

Розглядаючи вплив художньої літератури на розумовий розвиток старшого дошкільника, Т. Алієва вказує на те, що у закладі дошкільної освіти і вдома за допомогою дорослих у дитини формуються уявлення про рід, родину, життя і працю дорослих, етичні правила поведінки, взаємини між людьми, явища суспільного життя, рідне місто чи село, рідний народ, його культура, звичаї і традиції тощо [1, с. 57].

У старшому дошкільному віці знання поєднуються з формуванням пізнавального ставлення до навколишнього світу, що вимагає розвитку певних способів його освоєння.

Діти оволодівають мисленнєвими операціями – порівняння, узагальнення, класифікація; у них формується загальний метод розумової діяльності – здатність швидко і точно зрозуміти завдання, планомірно і послідовно вирішувати проблему, адекватно оцінювати результати. Розумова діяльність дітей формується у процесі навчання під керівництвом дорослого. На думку М. Поддякова, в ознайомленні дітей з навколишнім світом не можна недооцінювати спілкування з дорослими поза процесом навчання» – такий засіб розумового виховання дітей вчений назвав «стихійним, неорганізованим навчанням [41, с. 88].

Як відомо численні запитання дітей старшого дошкільного віку є одним із показників їх розумового розвитку – особливу роль у розумовому вихованні відіграють відповіді дорослих на дитячі запитання. Сукупність дитячих запитань науковці (Л. Божович, І. Гапійчук та ін.) класифікують таким чином:

– питання, причиною яких є бажання дитини одержати від дорослих пораду або допомогу – адекватною реакцією дорослого буде конкретна допомога дитині;

– питання, які відображають намагання дитини викликати емоційне співпереживання дорослого – відповідаючи на питання дитини, дорослому доречно виявити зацікавленість нею, її успіхами, а за необхідності – виявити співчуття до неї;

– пізнавальні питання, зумовлені прагненням дітей до знань, які зобов'язують дорослого до точних, науково правильних за змістом відповідей [7; 18].

Важливим засобом розумового виховання дітей старшого дошкільного віку є організована вихователем розумова діяльність дітей. Так, мовленнєва діяльність старших дошкільників відкриває нові можливості для формування первинних уявлень, допомагає встановлювати зв'язки між предметами, діями і словами, що їх називають, підводить дітей до елементарного узагальнення. Як вважає І. Токмакова, під час слухання і інсценування казок, в сюжетно-рольовій грі розумова активність старших дошкільників завжди пов'язана з роботою уяви, формуються узгодження дій при досягненні спільної мети, комунікативні уміння тощо [54, с. 12].

Важлива роль у розумовому вихованні дітей належить грі, в якій відображаються враження дітей про навколишню дійсність, творчо інтерпретуються уявлення про предмети та явища, розуміння подій. Із фокусуванням уваги на людину в грі з'являється рольовий розподіл, який відображає людські взаємини. Рольова взаємодія сприяє усвідомленню дітьми правил і норм поведінки людей, мотивів їхньої діяльності тощо.

Як зазначає дослідниця Т. Шупик, у процесі формування ігрового задуму, розгортання сюжету гри діти удосконалюють плануючу функцію мислення, розвивають свої пізнавальні інтереси. У грі діти можуть послуговуватися засвоєними знаннями за власним задумом, переживають багато радісних емоцій, виявляють ініціативу, мають можливість бачити результати своєї діяльності [6, с. 35].

Особливо доцільні, як засоби розумового виховання, на думку науковців (Н. Затуливітер, О. Прибора та ін.) є дидактичні ігри: у старшому

дошкільному віці дидактичні ігри розвивають увагу, кмітливість, винахідливість, уточнюють, систематизують, узагальнюють знання про світ. Усі компоненти структури гри (ігрове завдання, зміст, дії, правила) спрямовані на розумовий розвиток, можливості якого розширюються внаслідок урізноманітнення й ускладнення ігор[23].

Розумовий розвиток дитини залежить і від того, наскільки вона включена у продуктивні види діяльності. Кожна продуктивна діяльність передбачає вміння дитини планувати, тобто спершу уявляти образ того, що створюється, а потім втілювати його у практичній діяльності.

Розглядаючи використання казки в процесі розвитку художньо-творчої діяльності дошкільників, дослідниця В. Василюшина зазначає, що конструювання вимагає цілісного сприйняття предмета, що конструюється, його складових частин, вміння уявляти його в різних просторових положеннях, планувати практичні дії, оцінювати процес і результати своєї діяльності тощо, а у процесі зображувальної діяльності розширюються, поглиблюються знання про предмети і явища навколишнього світу, розвиваються сенсорні здібності. Образотворча діяльність розгортається на основі сприймання, осмислення, переживання сприйнятого, виявлення свого ставлення до нього через зображення [12].

У творчому процесі дитина вчиться аналізувати предмети, порівнювати їх, виокремлювати їх ознаки, сприймати створене і завершене зображення, оцінювати його; їй доводиться оперувати уявленнями, перетворювати попередній досвід за допомогою уяви, вдосконалювати плануючу функцію мислення.

На розумове виховання дітей дошкільного віку впливає й трудова діяльність, яка значною мірою розгортаючись на сенсорній основі, вимагає від дитини елементарних навичок планування: визначати послідовність робіт, розподіляти обов'язки між учасниками, домовлятися про спільний результат тощо. Необхідно, щоб формування практичних навичок не випереджало і не відставало у часі, а відбувалося паралельно із формуванням знань і

розумових умінь, на основі яких у дітей розвиваються ініціативність, креативність, цілеспрямованість і наполегливість у досягненні результату.

Як радить Л. Кондратенко, спрямовуючи продуктивну діяльність дитини на розумове виховання, крім передавання певних практичних навичок і умінь, педагог має дбати про організацію систематичного спостереження за предметами і явищами, удосконалення способів їх обстеження, розвиток аналітико-синтетичних здібностей [27, с. 15].

Навчання, як вид діяльності, є найдієвішим засобом розумового виховання. Разом із збагаченням дітей новими знаннями в процесі навчання дитина розвивається інтелектуально, вдосконалюються всі форми її мисленнєвої діяльності: діти вчаться аналізувати предмети, оволодівають стратегією пізнавальної діяльності. Під час занять у дітей формуються навички навчальної діяльності.

У сучасній дошкільній освіті найбільшої гостроти набула потреба пошуку нових форм розумового виховання, модернізаційні зміни в дошкільній освіті дають свободу вихователю у виборі форм і методів навчання дітей дошкільного віку. Головним результатом сучасного навчання є засвоєння дитиною знань, які сприяють її розумовому розвитку, формуванню інтегративних якостей особистості.

Системне використання засобів розумового виховання та обрана вихователем форма навчання має сприяти формуванню інтелектуальних операцій, створювати умови для творчого вирішення завдань і прояву ініціативи, вчити самостійності і відповідальності, вправляти дітей в умінні доволіно керувати своєю поведінкою – тобто формуванню інтелектуальне розвиненої особистості дитини старшого дошкільного віку.

1.3. Казка як засіб розумового виховання старших дошкільників

Казка має велике значення у процесі всебічного – психічного, інтелектуального, емоційного, мовленнєвого, творчого розвитку дитини,

адже, як форма засобу розумового виховання казка спроможна позитивно впливати на розвиток мислення, мовлення, уваги, пробуджувати дитячу уяву та творчість, викликати позитивні емоції у дитини старшого дошкільного віку.

На думку Л. Рубан захоплюючий зміст казки, самотність дійових осіб, поєднання фантастики з реальністю, образність та експресивність мовлення мають великий емоційний вплив на дітей. Застосування казки в освітньому процесі закладу дошкільної освіти сприяє формуванню у старшого дошкільника чітких гуманістичних уявлень про навколишній світ, про перемогу добра над злом і перемогу світлого розуму над мороком безкультур'я та мракобісся [47, с. 46].

Як зазначає С. Цимбал-Слатвінська, зачаровуючи дитину образністю і красою рідного слова, колоритністю та особливостями характеру персонажів, багатством природи, казка потрібна кожній дитині як насущний, духовний хліб, який ніколи не приїдається. За В. Сухомлинським, казка – це свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови [59].

Дошкільний вік є найбільш важливим періодом розумового виховання дитини – з казки починається її знайомство зі світом літератури, людських взаємин і з навколишнім світом в цілому. За силою впливу на розвиток дитини дошкільного віку казка є таким же необхідним засобом розумового виховання дитини, як й гра.

Казка – це вид художньої прози, що походить від народних переказів, порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажі [11, с. 8].

Людство із покоління в покоління, передаючи зміст казок, давало відповіді на основні життєво важливі питання, адже історію розвитку взаємин між людьми закладено в сюжетах багатьох казок.

Кожній людині для того, щоб розвиватися, необхідно перш за все знати: власне походження (Хто я, звідки взявся, який є мій родовід?); про оточуючих людей (Хто вони – свої та чужі, як їх можна розрізнити? Чого можна навчитись у іншої людини? Як це знадобиться мені в майбутньому?);

про свій шлях (Як знайти свій шлях? Як ставити свою мету і досягати її?); про своїх помічників (Як їх розгледіти і не втратити?); про віру і місію (Як зробити світ світлішим, добрішим?).

Якщо звернутись до знайомих нам казок, то відразу можна сказати, що їх герої шукають відповіді саме на ці запитання. А разом із казковими героями й кожна дитина поповнює свою «життєву скриньку» знаннями про навколишній світ, норми і правила поведінки, важливі людські цінності й таким чином розвиває інтелект.

Як зазначає О. Якименко, враховуючи особливості становлення особистості у старшому дошкільному віці, сучасні педагоги надають важливого значення казці як ефективному психолого-педагогічному засобу впливу на виховання дітей, адже казка несе в собі потужний поштовх приємних емоцій, які супроводжуються виховним змістом у вигляді позитивного прикладу для наслідування. Казка у різних формах передає дітям народну мудрість, загальнолюдські цінності, формує її моральні почуття, ціннісні орієнтири, інтереси й потреби тощо [2].

Казка має велике значення в процесі психічного, емоційного, мовленнєвого, творчого і розумового виховання дитини, адже спроможна позитивно впливати на мислення та мовлення, викликати позитивні емоції, пробуджувати дитячу уяву та фантазію.

Слухаючи українську народну казку діти старшого дошкільного віку знайомляться з фольклорними, міфологічними та етнічними особливостями, з усною народною творчістю, побутом, обрядами та культурними цінностями нашого народу. На думку сучасних дослідників (З. Босик, С. Садовенко та ін.), «прислів'я, приказки, порівняння, алегоричність, гіперболізація – все це наповнює неповторний колорит казки. В казках гармонійно поєднуються реальне і фантастичне, які тісно переплітаються між собою, відображені морально-етичні принципи існування всього людства. Дорослий, розповідаючи казку, знайомить дитину з усною народною творчістю нашого народу, його багатовіковою історією» [5, с. 65].

Педагогічним ідеалом К. Ушинського було гармонійне поєднання розумового і морально-естетичного виховання дитини й це завдання, на думку видатного педагога, може бути «успішно виконане за умови використання в освітньому процесі матеріалу народних казок. Завдяки казкам, в душі дитини з логічною думкою зростається прекрасний поетичний образ, розвиток розуму йде дружно з розвитком фантазії та почуття» [9, с. 40].

Казки є важливим виховним засобом, що протягом століть виробленим і перевіреном народом. Життя, народна практика виховання переконливо довели педагогічну цінність казок. Діти і казка – нероздільні і створені одне для одного, й тому знайомство з казками свого народу повинно обов'язково входити в освітній процес кожного закладу дошкільної освіти.

В теорії і практиці дошкільної освіти казку трактують не тільки як виховний та освітній матеріал, але й як педагогічний засіб і метод. Розкриваючи значення казки як педагогічного засобу, І. Онищенко зауважує: «якщо дітям повторювати хоч тисячу разів одну й ту ж моральну сентенцію, вона для них все ж таки залишиться мертвою буквою, але якщо ж розповісти їм казку, сповнену тою ж самою думкою, – дитина буде схвильованою і враженою нею» [40].

Народні казки, які використовують у процесі розумового виховання дітей старшого дошкільного віку, за жанровими ознаками К. Савчук поділяє на три *види*:

1) соціально-побутові – українські народні казки «Лінива дівчина», «Наймит і пан», «Казка про липку і зажерливу бабу»;

2) чарівні – «Чарівний кінь», «Кирило Кожум'яка», «Телесик», «Ох», словацька народна казка «Дванадцять місяців»;

3) казки про тварин – «Кривенька качечка», «Пан Коцький», «Солом'яний бичок», «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат», «Цап та баран», «Казка про липку і зайчика», «Журавель і лисиця», «Зимівля звірів»,

«Рукавичка», північна народна казка «Зозуля», англійська народна казка «Троє поросят» [4, с. 17].

Однак, в сюжетних лініях усі види казок переплітаються між собою за змістом та художньо-образною специфікою. Найцікавішими для дітей Н. Лисенко вважає «казки про тварин, в яких вони набувають людських рис характеру, борються зі злом, несправедливістю, підступністю, жорстокістю. Казка має соціалізуючий вплив у підготовці дитини до сприйняття навколишнього середовища, рослинного та тваринного світу та загалом всього світу» [33, с. 253].

Розглядаючи структуру казки, І. Стеценко зауважує, що «кожна казка, неоднорідна і складається з декількох взаємопов'язаних частин» (Рис. 1.4).

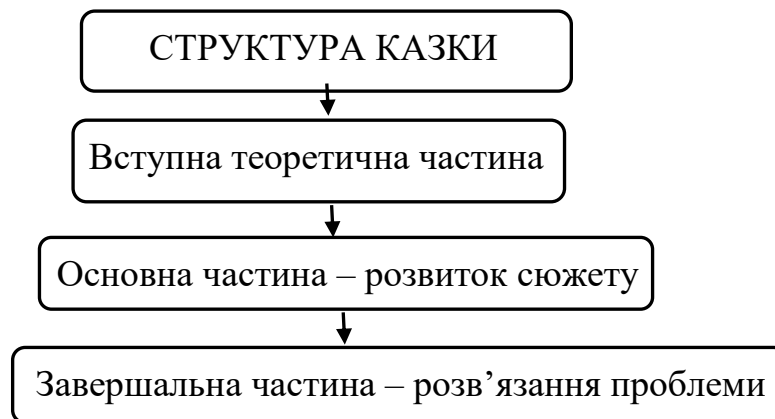

Рис. 1.4. Структурні елементи казки

Вступна теоретична частина – початок казки, знайомить читача із сюжетом, основною темою, готує до подальших подій у казці. Завдання вступної частини полягає у розкритті головної проблеми, висвітленої в казці; підготовки читача до відповіді про те, що він може дізнатися з цієї казки і чого вона може навчити.

Основна частина – практична, в ній розвивається сюжет, відображається позиція головного героя. В основній частині казки розкриваються проблеми, які доводиться розв'язувати героєві; допоміжний засіб – як правило, це чарівний герой, що допомагає героєві казки подолати

виникаючі труднощі і виконати завдання для досягнення поставленої перед ним мети; ставлення головного героя до себе (самооцінка), навколишнього світу і тих казкових героїв, які його оточують.

З основної частини казки дуже важливо зробити висновок, зрозуміти й усвідомити основні проблеми і труднощі героя, допущені ним помилки, щоб, маючи справу з подібними ситуаціями у реальному житті, по можливості, не припускатися таких помилок самому. Отже, дитина мислить, порівнює, узагальнює і робить висновки.

Завершальною складовою казки є розв'язання проблеми – конфлікту, що виник у другій частині. В цій частині казки герой долає всі труднощі, нагороджується долею за створене ним добро, а зло, що неодмінно присутнє в кожній казці, виявляється переможеним і покараним. Кінець казки є найважливішим для розумового розвитку дитини, оскільки саме наприкінці казки висловлюється її мораль і дитиною робляться необхідні висновки [11, с. 14].

Таким чином, кожна казка є сукупністю структурних елементів, що допомагають здійснити основні функції казок і досягти поставленої мети. Поступово, проходячи з головним героєм усі етапи, дитина засвоює необхідні життєві цінності, розвиває мислення, вчиться долати труднощі та розв'язувати проблеми.

У казці детально викладається певна схема дій, що послідовно виконуються – це дуже важливо для розумового розвитку дитини – вона засвоює зв'язок між причиною і наслідками.

Казка для дошкільників повинна бути наочною, тому Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» рекомендовані побудовані на матеріалах окремих казок конспекти комплексних занять, ігор, вправ, етюдів, які дозволяють не лише прослухати та обговорити, а й пограти в казку на занятті. Кожне заняття має свою мету, текст доповнюється ілюстраціями, а також запропоновані завдання, ігри та вправи, що допомагають в реалізації основних змістовних ліній розвитку дитини. Рекомендації

для педагогів та дорослих дозволять обрати розумові завдання такого рівня складності, щоб воно було посильним, цікавим та захоплюючим для кожної дитини [24].

На думку К. Крутій, казка є засобом мовленнєвого розвитку – широке використання казок в освітньому процесі закладу дошкільної освіти позитивно впливає на збагачення словника старших дошкільників специфічними казковими зворотами, фразеологізмами. Тексти казок допомагають дітям правильно будувати діалоги, впливають на розвиток зв'язного мовлення, роблять мову дітей емоційною, образною [30, с. 78].

Заняття з використанням казки як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку потребують певних умов проведення. Найзручнішим місцем для проведення таких занять, на думку І. Токмакової, буде окремий казковий куточок у приміщенні групи – добре освітлена частина приміщення з казковою наочністю, іграшками, необхідними атрибутами для ілюстрації казкових подій. Проводять такі заняття по можливості раз на тиждень; для дітей старшого дошкільного віку тривалість заняття складає 25-30 хвилин [14, с. 12].

Методика використання казки, як засобу розумового виховання, на заняттях в старшій групі закладу дошкільної освіти, як вважає І. Рудницька-Юрійчук, передбачає поетапну роботу.

Зазвичай, робота над казкою починається з ознайомлення дітей зі змістом казки, бесіди про те, що знаходиться на поверхні – це перший аналітичний етап у роботі з казкою. Дітям пропонують відповісти на запитання: Хто? Що? Де? Коли? Як? На першому етапі застосовують такі методи і прийоми: читання (краще розповідання) казок; розгляд ілюстрацій; колективне обговорення дій та вчинків персонажів; переказування.

Другий етап – оперативний, проміжний. Діти виконують різноманітні завдання на основі відомої казки: розповідь казки від імені казкового героя (наприклад, якби казку «Колобок» розповіла Лисиця); ігри-емпатії (уяви, що

ти зайчик, Коза-Дереза); ігри-інсценізації, ігри-драматизації; різні види театру (пальчиковий, фланелеграф, настільний, театр рукавички, іграшки, тіньовий); рухливі ігри за мотивами казок; складання пазлів, розмальовки; дидактичні ігри (наприклад, «З якої казки?», «Виправ помилку в казці», «Відгадай казку за схемою», «Сходинки доброти», «Потяг турботи», «Хто у світі найтихіший?»); поради казковим героям; ігри-бесіди із казковими героями; виготовлення ілюстрацій до казок, ліплення казкових героїв; входження в роль позитивного героя (А як би вчинив ти?) перевиховування негативних героїв; різноманітні вікторини, ігри на зразок «Що? Де? Коли?», «Брейн-ринг» тощо. Другий етап є підготовчим, він спонукає дитину до мислення, мовлення і до творчого пошуку.

На третьому етапі застосовують такі методи і прийоми:

- написання колективного листа казковому герою; складання казок за серією картинок;
- змінювання характеру героя (Вовк став добрим у казці «Троє поросят»); змінювати місця, часу, події (Колобок в Африці, Лисичка не з'їла Колобка, а розучила і співала з ним пісеньку дуєтом для усіх персонажів казки тощо);
- переплутування казкових сюжетів і героїв (Як семеро козенят врятувалися від Вовка в Рукавичці); переставляння картинок;
- придумування нової кінцівки казки (Колобок, поки котився по лісу, засох, і Лисичка зламала зуби, захотівши з'їсти його);
- введення нового героя в казку (Що зміниться в сюжеті?);
- складання задач за казками; складання казки за схемою, за опорними словами, за геометричними фігурами, за ігровою обстановкою;
- «прогулянка» в минуле чи майбутнє казкових героїв (Якою була Баба-Яга, коли була дівчинкою? Чому вона стала злою? Як зміниться характер і життя Кози-Дерези після того, як її вигнали із Зайчикової хатки?);
- домальовування казкового героя або середовища, в якому він мешкає, виготовлення книжок-саморобок;

– театралізовані вистави, спектаклі [48, с. 23].

На третьому, творчому, етапі І. Любченко вважає за доцільне «використовувати освітньо-виховну технологію ТРВЗ та інші інноваційні технології, відповідно до яких діти мають навчитися по-своєму не тільки сприймати зміст казки, але й творчо змінювати хід подій» [36].

На думку Г. Батуріної і Т. Кузіної, методика використання казки, як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку, передбачає виконання дітьми на занятті таких завдань: аналіз казки; розповідь казки; вигадання нового сюжету казки («переписування» казки); інсценізація казки за допомогою ляльки; складання казок, бесіда та творча робота за змістом казки; ігри («Підбір прислів'я до казки», «Збираємо добрі слова», «Нова назва для казки», «Знайти помилку в казці» тощо); математичні казки (дівчинка з казки «Кривенька качечка», Хаврошечка та Оленка щодня робили по дві добрі справи. Скільки добрих справ виходило в них за один день?); використання казки у психогімнастиці, конкурсах («Хто найбільше назве птахів з відомих казок»), ранковій гімнастиці, театралізації (інсценівка окремих уривків з казки) тощо [5, с. 8].

Отже, добра казка навчить дитину правильній поведінці, прищепить важливі для успішного життя якості. Казка є засобом мовленнєвого розвитку – широке використання казок в освітньому процесі закладу дошкільної освіти позитивно впливає на збагачення словника старших дошкільників специфічними казковими зворотами, фразеологізмами.

Тексти казок допомагають дітям правильно будувати діалоги, впливають на розвиток зв'язного мовлення, роблять мову дітей емоційною, образною.

За допомогою казки у дітей розвивається сприймання, мислення, активізується пізнавальна діяльність, оскільки казка не лише знайомить дитину з новими явищами, розширює коло її уявлень, але й дозволяє їй аналізувати, класифікувати, узагальнювати, виділяти суттєве, характерне у

предметі і робити висновки – тобто за допомогою казки у дітей старшого дошкільного віку розвивається інтелект.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової і методичної літератури з досліджуваної проблеми свідчить про актуальність і розробленість проблеми в теорії дошкільної педагогіки і психології. В теорії дошкільної педагогіки і дитячої психології розумове виховання розглядається у тісному взаємозв'язку всіх компонентів всебічного розвитку особистості, у тісній єдності з провідними напрямками її діяльності.

Основи особистісного та інтелектуального розвитку дитини закладаються у дошкільному віці. Важливими напрямками розумового виховання, крім розвитку ерудиції, формування світогляду, оволодіння системою наукових і прикладних знань, досвіду пізнавальної діяльності, здатності до прийняття нетрадиційних рішень, що загалом характеризують інтелект людини, є формування емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, до себе, а також розвиток пізнавальних інтересів, потреби у самоосвіті.

Мета розумового виховання дітей старшого дошкільного віку визначається, як формування всебічно розвиненої дитини, розвиток її розумової активності, самостійності і творчих здібностей.

Зміст розумового виховання полягає у формуванні у дітей певного обсягу знань про навколишні предмети і явища (суспільне життя, працю дорослих, живу і неживу природу тощо), способів мисленнєвої діяльності (уміння спостерігати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати). Сенс розумового виховання полягає у формуванні культури розумової праці, що

відбувається у процесі засвоєння дитиною знань, розвитку її інтелекту і мислення.

Завданнями розумового виховання є: набуття елементарних знань про навколишнє середовище, життя і працю людей, суспільні явища; формування умінь і навичок розумової діяльності; розвиток розумових здібностей, формування пізнавальних інтересів і допитливості.

Казка – це жанр, що органічно поєднує нашарування різних історичних епох, розробляє надзвичайно цікаві сюжети; у казці детально викладається певна схема дій, що послідовно виконуються, дитина засвоює зв'язок між причиною і наслідками, аналізує, узагальнює, робить висновки, що сприяє розумовому розвитку дитини старшого дошкільного віку.

За силою впливу на розвиток дитини дошкільного віку казка є таким же необхідним засобом розумового виховання дитини, як й гра. Методика використання казки на заняттях з ознайомлення з навколишнім світом, розвитку мовлення, математичних заняттях, в іграх, театралізованій діяльності, бесідах підвищує ефективність процесу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку.

У старшому дошкільному віці знання дитини все частіше поєднуються з розвитком пізнавального ставлення до навколишнього – діти оволодівають порівнянням, узагальненням, класифікацією, у них формується загальний спосіб розумової діяльності: здатність швидко і точно зрозуміти завдання, планомірно і послідовно вирішувати його, вірно оцінювати результати. Завдяки казці у старших дошкільників збагачується обсяг знань, формується уявлення про добро і зло, вчинки, моральні якості. З казкових творів дитина дізнається про різні явища, проте як саме потрібно вчинити так чи інакше.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ У РОЗУМОВОМУ ВИХОВАННІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Методика дослідження рівнів розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку

На констатувальному етапі дослідження було проведено дослідження. База дослідження заклад дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка» м. Краснопілля Сумської області.

У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку. Метою констатувального етапу експерименту було:

- 1) визначити показники та рівні розумової вихованості старших дошкільників;
- 2) розкрити можливості казки як засобу розумового виховання старших дошкільників;
- 3) систематизувати та сформулювати висновки з експериментального дослідження.

Учасниками дослідження стали діти старшого дошкільного віку у кількості 40 осіб. З метою вивчення рівня розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку нами були використані наступні діагностичні завдання:

- ✓ «Складання оповідання з картинки»;
- ✓ «Домальовування фігур» (О. Дьяченко);
- ✓ «Четвертий зайвий»;
- ✓ «Поділи на групи»;
- ✓ «Розуміння картин із прихованим змістом».

Критерій – (від грецьк. *krition* – засіб для судження) – ознака на підставі якої проводиться оцінка, засіб перевірки, мірило оцінки. Теоретично пізнання – це ознака істинності чи хибності становища. Критерії становлять

основу оціночної діяльності, вони є її орієнтиром. Оцінюючи результати своїх дій, – вважають американські психологи, – людина, зазвичай, порівнює їх із певним критерієм, яким може бути минулий досвід своїх досягнень. Коли як приклад для порівняння вибирається свій попередній досвід суб'єкта, то говорять про автономні умови. Коли ж власні результати порівнюють із досягненнями інших людей, то говорять про критерії соціального порівняння. Проте суть критеріїв слід розуміти ширше. По-перше, в оцінці відбувається як порівняння, так й ціле судження, здогад, намічаються нові завдання тощо. По-друге, критеріями служать як зразки власного минулого досвіду чи зразки досягнень інших людей, так і зразки іншого чи іншого походження. Без критеріїв оцінна діяльність неможлива. Без них оцінка не може набути для дитини змістовного змісту, і тому вона не може стати джерелом внутрішнього стимулювання.

Ми визначили такі критерії оцінювання рівня розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку: рівень розвитку наочно-дійового та наочно-образного мислення старших дошкільників, рівень розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку, рівень переключення та розподілу уваги; рівень розвитку зорової пам'яті.

Критерії, показники та рівні розвитку мислення старших дошкільників представлено в таблиці.

Таблиця 2.1

Критерії, показники та рівні розвитку мислення старших дошкільників

Критерії	Показники	Діагностична методика
Рівень розвитку наочно-дійового та наочно-образного мислення старших дошкільників	У дітей проявляється вміння комбінувати різні фігури у варіантах; діти показують вміння точно і швидко відтворювати контури малюнків за певний відрізок часу	«Складання оповідання з сюжетної картинки». «Обведи контур»

Рівень розвитку логічного мислення дітей старшого дошкільного віку	Дитина проявляє вміння встановлювати зв'язки між запропонованими предметами, уміє виключати зайвий предмет із запропонованих на картинці	«Що тут зайве»
Рівень переключення та розподілу ваги	Вміння запам'ятати і відтворити зображене/ почуте	«Домальовування фігур» (О. Дьяченко).
Рівень розвитку зорової пам'яті	Вміння знаходити фігури по пам'яті	«Четвертий зайвий».

Розглянемо дані завдання, які певним чином дозволяють визначити рівень розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку.

1. Складання оповідання з сюжетної картинки.

Мета: вивчення ступеню сформованості зв'язного мовленнєвого висловлювання, вміння визначати основну думку (сюжет) картинки, передавати його за допомогою мовлення.

Інструкція: уважно розглянь сюжетну картинку, а потім розкажи, що на ній зображено.

Оцінка результатів:

0 балів – мовленнєві висловлювання дитини не пов'язані із запропонованим завданням; відмова від виконання завдання;

1 бал – переказ самостійно не вдається, необхідна допомога вигляді навідних питань, спостерігаються ехолалії та персеверації; в процесі розповідання зустрічаються вербальні (сміслові) заміни, пропозиції усічені, сюжет картини не розкривається або розкривається схематично, словник бідний;

2 бали – розгорнутий вислів характеризується обмеженістю словникового запасу, спостерігаються поодинокі випадки аграматизмів, основні смислові лінії розкрито достатньо;

3 бали – висловлювання носить розгорнутий характер,

словниковий запас відповідає віку дитини, смислова цілісність сюжету передана повністю.

2. «Домальовування фігур» (О. Дьяченко).

Ціль: визначення рівня розвитку уяви, здібності створювати оригінальні образи.

Як матеріал констатувального етапу дослідження використовується один комплект карток (з двох запропонованих), на кожній з яких намальовано одну фігурку невизначеної форми. Всього в кожному наборі 10 карток. Розроблено два рівнозначні комплекти таких фігурок. Другий комплект використовується у контрольному експерименті.

Інструкція: «Зараз ви домальовуватиме чарівні фігурки. Чарівні вони тому, що кожен фігурку можна домалювати так, що вийде картинка, яку ти захочеш».

Процедура проведення: дитині дають простий олівець та картку з фігуркою. Після того, як дитина домалювала фігурку, її запитують: Що в тебе вийшло? Відповідь дитини фіксується. Потім послідовно (по одній) пред'являються інші картки з фігурками. Якщо дитина не зрозуміла завдання, то вихователь може на першій фігурці показати кілька варіантів домальовування.

Для оцінки рівня виконання завдання для кожної дитини підраховується коефіцієнт оригінальності: кількість неповторних зображень. Одноманітними вважаються зображення, в яких фігура для домальовування перетворюється на той самий елемент. Наприклад, перетворення і квадрата, і трикутника в екран телевізора вважається повторенням, і ці зображення не зараховуються дитині.

Кількісний аналіз:

- 0 балів – дитина не приступила до виконання завдання або не домальовувала фігури, виконуючи хаотичні закреслення та лінії;
- 1 бал – 1-3 оригінальних фігур;
- 2 бали – 4-6 оригінальних фігур;

3 бали – 7-10 оригінальних фігур.

Якісний аналіз:

0 балів – дитина не приступила до виконання завдання;

1 бал – діти фактично не приймають завдання: вони або малюють поруч із заданою фігуркою щось своє, або дають безпредметні зображення («Такий візерунок»); іноді ці діти (для 1-2 фігурок) можуть намалювати предметний схематичний малюнок із використанням заданої фігурки. У цьому випадку малюнки, як правило, примітивні, шаблонні схеми;

2 бали – діти малюють більшість фігурок, проте всі малюнки схематичні, без деталей. Завжди є малюнки, що повторюються;

3 бали – діти дають схематичні, іноді деталізовані, але як правило, оригінальні малюнки (не повторювані дитиною), запропонована для домальовування фігурка зазвичай є центральним елементом малюнку.

3. «Четвертий зайвий».

Мета: визначення рівня розвитку логічного мислення, дослідження сформованості логічної дії (класифікації, узагальнення).

Інструкція: «Подивися на картку та скажи, яка фігура не підходить до інших, чому?».

Процедура проведення: дитині пропонуються картки з геометричними фігурами, їй необхідно визначити, яка фігура зайва, орієнтуючись на форму і колір фігур. В кінці кожної відповіді необхідно запитати, за якою ознакою класифікувалися предмети.

Оцінка результатів:

0 балів – дитина не приступила до виконання завдання;

1 бал – дитина відповідає навмання, не може обґрунтувати вибір;

2 бали – дитина виконала завдання, здійснивши 1-2 помилки;

3 бали – дитина виконала завдання без помилок, змогла обґрунтувати свій вибір.

4. «Поділи на групи».

Мета: виявити рівень розвитку образного мислення.

Інструкція: «Розклади ці картинки за групами. Назви кожен предмет окремо та групу одним словом».

Процедура проведення: Дитині даються розрізні картинки, яких представлено 5 груп різних предметів, що зображають меблі, транспорт, квіти, тварини, люди.

Оцінка результатів:

- 0 балів – дитина не приступила до виконання завдання;
- 1 бал – дитина розкладає картинки навмання, не може обґрунтувати вибір;
- 2 бали – дитина виконала завдання, здійснивши 1-2 помилки;
- 3 бали – дитина виконала завдання без помилок, змогла обґрунтувати свій вибір.

5. «Розуміння картин із прихованим змістом».

Мета: виявлення здатності визначати прихований зміст сюжетної лінії, на підставі зіставлення деталей того, що відбувається, робити висновки, пояснювати причинно-наслідкові зв'язки.

Інструкція: Подивися на картинку і скажи, що сталося.

Процедура проведення: дитині пред'являється сюжетний малюнок, у якому укладено підтекст. Оцінюється вміння робити висновок на підставі аналізу деталей, розуміння пози, міміки, жестів зображених персонажів, вміння встановлювати логічні зв'язки.

Аналіз результатів

- 0 балів – дитина не приступила до виконання завдання;
- 1 бал – дитина обмежується простим описом того, що вона бачить на картині, не розуміє міміку та жести персонажів. Сенс картини недоступний, допомога неефективна.
- 2 бали – дитина відчуває труднощі в описі, потребує навідних питань;
- 3 бали – дитина розуміє думку, яку митець хотів передати у картині, під час аналізу можуть виникнути певні труднощі, але навідне

питання допомагає зрозуміти зміст картини.

Після проведення всіх діагностичних завдань визначили загальну кількість балів, набраних кожною дитиною. На підставі аналізу різних рівнів (високий, середній, низький) компонентів розумового розвитку, що належать до кожного завдання, було виявлено неоднакову тенденцію інтегрування розвитку кожного компоненту. Відповідно до отриманих кількісних даних ми зробили узагальнення за типами розвитку.

Низький рівень розумового розвитку – 0-40% успішно виконаних завдань: індиферентне ставлення до прийняття завдання та результату діяльності, прояв інтересу до формальної сторони діяльності, підвищена схильність до практичних спроб, неприйняття допомоги вихователя або пасивність, відмовою від діяльності при перешкодах, що виникають. Дошкільник засвоїв знання у формі окремих фактів, елементарних уявлень, які може відтворити; різними видами умінь володіє на рівні копіювання зразка виконання способу діяльності; самостійну роботу виконує під безпосереднім керівництвом вихователя, але допомогу не може сприйняти відразу, а потребує детального кількарізного її пояснення

Достатній рівень розумового розвитку – 41-70% успішно виконаних завдань: формальне вирішення поставлених завдань, відсутність прагнення до чіткості запам'ятовування та прояву вольових зусиль, ускладнення у вербальних завданнях, формалізм у невербальних задачах, здатність до об'єктивного оцінювання результатів. Дошкільник володіє знаннями у формі понять, відтворює їх зміст, ілюструє прикладами, може встановлювати засвоєні внутрішньопонятійні зв'язки; відповідь будує у засвоєній послідовності; вміннями володіє на рівні виконання способів діяльності за зразком в подібній ситуації; самостійну роботу виконує зі значною допомогою.

Середній рівень розумового розвитку – 71-90% успішно виконаних завдань: змішане орієнтування у перцептивних діях, які змінювалися від складності об'єкту, зацікавленість при ставленні до завдання, здатність до

об'єктивного оцінювання результатів. Дошкільник володіє поняттями, відтворює їх зміст, ілюструє не тільки вже відомими, а й новими прикладами, встановлює відомі внутрішньопонятійні і міжпонятійні зв'язки; вміє розпізнавати об'єкти, які охоплюються засвоєними поняттями; під час відповіді може відтворити засвоєний зміст в іншій послідовності, не змінюючи логічних зв'язків; вміннями володіє на рівні застосування способу діяльності за аналогією; самостійні роботи виконує з незначною допомогою вихователя; володіє вміннями виконувати окремі етапи вирішення проблеми і застосовує їх у співробітництві з дорослим (частково-пошукова діяльність).

Високий рівень розумового розвитку – 91-100% успішно виконаних завдань: когнітивна гнучкість, високий ступінь самостійності дій та оцінки їх результатів, оригінальність та здатність до ризику у прийнятті рішення, стійкість інтересу до змісту завдання, задоволеність у зв'язку з виконанням завдання.. Дошкільник володіє системою понять в їх ієрархічній підпорядкованості, в межах, визначених навчальними програмами, встановлює як внутрішньопонятійні, так і міжпонятійні зв'язки; вміє розпізнавати об'єкти, які охоплюються засвоєними поняттями різного рівня узагальнення, під час відповіді перебудовує засвоєний зміст у новій логічній послідовності, відповідь аргументує новими прикладами; вміє застосовувати способи діяльності в нових ситуаціях; самостійні роботи виконує під опосередкованим керівництвом; володіє вміннями самостійно вирішувати проблеми за аналогією (пошукова діяльність).

За підсумками дослідження було зроблено наступні висновки. Виконання кожного із завдань (крім завдання «Домальовування фігур», де максимальним було 6 балів) оцінювалося в 3 бали, що в сумі за серію становило 18 балів. Завдання носили комплексний характер. Кількість балів, отриманих дітьми, заносилася до спеціальних таблиці. На основі отриманих показників нами вираховувалися показники успішності виконання завдання (у % від максимально можливої кількості балів за виконання завдання), тим

самим визначалася якість виконання завдань кожною дитиною окремо, а також середній результат усієї групи.

Розглянемо результати стосовно кожного завдання.

1. Було проведено аналіз виконання завдань на розвиток образного мислення, формування зв'язного мовлення (завдання «Складання оповідання з сюжетної картинки», завдання «Розуміння картин із прихованим змістом»). Кількісні дані представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати складання розповіді по серії сюжетних картин

ІІ дітей	«Складання розповіді по сюжетній картинці»	«Розуміння картин із прихованим змістом»	Усього	Рівень успішності виконання (у %)
Сашко В.	3	3	6	100 %
Дарина Г.	2	2	4	67 %
Артем І.	2	2	4	67 %
Яна К.	2	2	4	67 %
Настя М.	2	2	4	67 %
Вова П.	3	2	5	83,3 %
Артем П.	3	2	5	83,3 %
Валерія П.	3	2	5	83,3 %
Сашко С.	3	2	5	83,3 %
Дмитро Г.	2	1	3	50 %
Юлія М.	2	2	4	67 %
Дмитро К.	1	1	2	33,3 %
Оксана К.	3	2	5	83,3 %
Руслан Б.	3	2	5	83,3 %
Ксенія Н.	3	2	5	83,3 %
Данило В.	3	3	6	100 %
Женя Щ.	1	1	2	33,3 %
Людмила Н.	2	2	4	67 %
Марина К.	2	3	5	83,3 %
Христина Г.	2	2	4	67 %
Середній бал	2,4	2	4,35	72,6%

Як бачимо з таблиці, діти впоралися із завданнями на середньому рівні. Середній бал за першим завданням становив 2,4 бали при 3 можливих, за другим завданням – 2 бали з 3 можливих. При складанні оповідань найчастіше діти скорочували зміст картинки, що призводило до випадання

сполучних ланок. Наприклад, Яна К. склала розповідь «Хлопчик пішов калюжею, а потім стояв і дивився, а собака дивилася і гавкала ... ». Також були випадки не завершення оповідань, що призводило до спотворення сенсу. У деяких випадках діти переказували картинку досить повно, проте загальної закінченості та смислової цілісності оповідання не спостерігалось, діти не робили об'єднуючого висновку, що вказує на цілісну ситуацію. Також у деяких випадках зазначали, що діти не бачили прихованого сенсу картинок, просто переказуючи, що намальовано на зображенні. Деякі діти, трохи спотворюючи сенс картинки, упускали причинно-наслідкові зв'язку. Наприклад, Артем І. так описав картинку:

«Хлопчик йшов дорогою, потім став у болото, носком в нього влетів. Цуценя стоїть задоволене і машина приїхала». У поодиноких випадках спостерігалось суттєве спотворення сенсу оповідання. Так, Дмитро К. розповів «...діти йшли вулицею. Холодно стало. А їм жарко, вона рукавичку зняла. А пташці спекотно, вона з рукавиці вилізла, летіти не хоче, її хлопчик несе...».

Оцінюючи самостійність було зазначено, що діти відразу приступали до виконання завдання, розглядали картинку, деякі приступали до опису після стимулюючого висловлювання вихователя, становили розповідь з питань, що наводять. Рівень успішності складання оповідань становив 72,6%, що наближено до високого рівня успішності виконання завдань.

2. Було проведено аналіз виконання завдань на розвиток логічного мислення («Четвертий зайвий», завдання 4 «Поділи по групах»). Кількісні дані представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати виконання завдань «Четвертий зайвий», «Розділи по групах»)

ІІ дітей	«Четвертий зайвий»	«Поділи на групи»	Усього	Рівень успішності виконання (у%)
Сашко В.	3	2	5	83,3 %
Дарина Г.	2	1	3	50 %
Артем І.	1	2	3	50 %
Яна К.	2	2	4	67 %
Настя М.	2	2	4	67 %
Вова П.	2	1	3	50%
Артем П.	3	2	5	83,3 %
Валерія П.	2	2	4	67%
Сашко С.	2	2	4	67%
Дмитро Г.	2	1	3	50 %
Юлія м.	2	2	4	67 %
Дмитро К.	1	1	2	33,3 %
Оксана К.	3	2	5	83,3 %
Руслан Б.	2	2	4	67%
Ксенія Н.	3	2	5	83,3 %
Данило В.	2	3	5	83,3%
Женя Щ.	1	0	1	16,7 %
Людмила Н.	1	2	3	50 %
Марина К.	2	2	4	67 %
Христина Г.	1	1	2	33,3 %
Середній бал	1,95	1,7	3,65	60,94%

Зазначимо, що під час виконання даних видів завдань результати нижче, ніж під час виконання вправ на опис картинок. Діти краще виключали зайві предмети, ніж ділили їх у групи. При виділенні четвертого зайвого середній бал виконання по групі становив 1,95 бала. Часто діти виділяли зайвий предмет правильно, але не могли пояснити свій вибір. Іноді вибір робився неправильно (наприклад, видаляли дві фігури та пояснювали свій вибір так: «Зайві зелені ...»). Також зазначили, що певний принцип виключення зайвого предмету (за кольором, формою) дошкільники намагалися використовувати за аналогією там, де він не пасував. При розподілі на групи переважно всі діти розкладали предмети правильно, але часто не могли назвати узагальнююче слово групи, хоча всі предмети називали правильно. При цьому використовували слова-дії (замість слова «меблі» говорили «на ньому сидимо»). Таким чином, середня успішність виконання завдання склала 60,94%, що можна віднести до помірного рівня розумового розвитку

даної вибірки дошкільників.

3. При виконанні завдання «Домальовування фігур») аналізували рівень розвитку образного мислення, уяви, отримали наступні результати (табл. 2.3.)

Таблиця 2.3.

Результати виконання завдання «Домальовування фігур»

ІІ дітей	Кількісний аналіз	Якісний аналіз	Усього	Рівень успішності (у %)
Сашко В.	2	2	4	67%
Дарина Г.	2	1	3	50 %
Артем І.	2	2	4	67 %
Яна К.	2	2	4	67 %
Настя М.	2	2	4	67 %
Вова П.	2	1	3	50%
Артем П.	2	2	4	67 %
Лера П.	2	2	4	67%
Сашко С.	0	0	0	0%
Дмитро Г.	2	1	3	50 %
Юлія М.	2	2	4	67 %
Дмитро К.	1	1	2	33,3 %
Оксана К.	2	2	4	67%
Руслан Б.	2	2	4	67%
Ксенія Н.	3	2	5	83,3%
Данило В.	2	3	5	83,3%
Женя Щ.	2	1	3	50%
Людмила Н.	1	1	2	33,3%
Марина К.	2	2	4	67%
Христина Г.	1	1	2	33,3%
Середній бал	1,8	1,6	3,4	56,83%

Як бачимо з таблиці, багато дітей шаблонно підходили до зображення предметів, мало виявляли фантазію, використовували загальноживані штампи. Досить часто фігури повторювалися, так, з кіл двічі малювали обличчя людини, із прямокутників – будинок. У середньому кількість оригінальних фігур не перевищувало 4-5 одиниць. Це дозволило нам припустити, що у дітей не розвинені творчі передумови мислення, що, у свою чергу, ускладнить використання експериментування як розумового розвитку, так як при експериментуванні необхідно інтерпретувати отримані результати, а дошкільникам у цьому буде важко.

Після проведення всіх завдань була зведена таблиця результатів (табл. 2.4)

Таблиця 2.4.

Зведена таблиця виконання завдань констатувального етапу дослідження

ІІІ дітей	Номер завдання					Усього	Рівень успішності виконання (у%)
	1	2	3	4	5		
Сашко В.	3	4	3	2	3	15	83,3%
Дарина Г.	2	3	2	1	2	10	55,6 %
Артем І.	2	4	1	2	2	11	61,1 %
Яна К.	2	4	2	2	2	12	67 %
Настя М.	2	4	2	2	2	12	67 %
Вова П.	3	3	2	1	2	11	61,1%
Артем П.	3	4	3	2	2	14	77,8%
Валерія П.	3	4	2	2	2	13	72,2%
Сашко С.	3	0	2	2	2	9	50%
Дмитро Г.	2	3	2	1	1	9	50 %
Юлія М.	2	4	2	2	2	12	67 %
Дмитро К.	1	2	1	1	1	6	33,3 %

Оксана К.	3	4	3	2	2	14	77,8%
Руслан Б.	3	4	2	2	2	13	72,2%
Ксенія Н.	3	5	3	2	2	15	83,3%
Данило В.	3	5	2	3	3	16	88,9%
Женя Щ.	1	3	1	0	1	6	33,3%
Людмила Н.	2	2	1	2	2	9	50%
Марина К.	2	4	2	2	3	13	72,2%
Христина Г.	2	2	1	1	2	8	44,4%

Як бачимо з таблиці 2.4., найвищі бали дітьми були отримані за завдання, пов'язані з описом сюжетних картин, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначення смислової значимості сюжету. Найменш успішно діти виконали завдання на домальовування картин (середній бал 3,4 з 6 можливих) та поділ предметів на групи (1,7 із 3 можливих). Загалом рівень успішності виконання завдань у даній вибірці становило 63,4%, що є середнім рівнем розумового розвитку по групі. Якщо зробити зріз по групі ми побачимо, що інтегративні типи розумового розвитку розподілилися в такий спосіб (табл. 2.5.)

Таблиця 2.5.

**Рівні розумової вихованості дошкільників за підсумками
констатувального етапу дослідження**

ІІІ дітей	Відсоток успішності виконання завдань	Тип розвитку
Сашко В.	83,3%	В
Дарина Г.	55,6 %	С
Артем І.	61,1 %	С
Яна К.	67 %	С
Настя М.	67 %	С

Вова П.	61,1%	С
Артем П.	77,8%	В
Валерія П.	72,2%	В
Сашко С.	50%	С
Дмитро Г.	50 %	С
Юлія М.	67 %	С
Дмитро К.	33,3 %	Д
Оксана К.	77,8%	В
Руслан Б.	72,2%	В
Ксенія Н.	83,3%	В
Данило В.	88,9%	В
Женя Щ.	33,3%	Д
Людмила Н.	50%	С
Марина К.	72,2%	В
Христина Г.	44,4%	С

Н – низький рівень розумової вихованості;

Д – достатній рівень розумової вихованості;

С – середній рівень розумової вихованості;

В – високий рівень розумової вихованості.

Представимо результати дослідження графічно в рис.1

Рис.1. Рівні розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку (констатувальний етап).

Таким чином, за підсумками констатувального етапу дослідження, можна зробити наступні висновки. Було проведено 5 діагностичних завдань, спрямованих на дослідження образного мислення, операцій класифікації, порівняння та синтезу, розвиток мовленнєвих навичок. Відповідно до виділених нами інтегративних типів розумового розвитку визначили, що високий рівень розумового розвитку демонструють 8 дітей, 10 дітей показали середній рівень розвитку, у 2 дітей виявлено достатній рівень розумового розвитку.

Отже, ми підтвердили необхідність визначення педагогічних умов застосування казки як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Впровадження в освітній процес старшої групи казки як засобу розумового виховання дошкільників

У довідковій літературі надаються різні тлумачення поняття «умова», які мають багато спільного. Так, під поняттям «умова» розуміються необхідні обставини, що сприяють чомусь; обставини, особливості реальної

дійсності, при яких здійснюються зміни. В тлумачному словнику сучасної української мови більш конкретизується поняття «умова» – необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь, як фактор, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник.

Термін «педагогічна умова» визначено як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості. Так, під педагогічними умовами розуміється сукупність об'єктивних можливостей змісту навчання, методів, організаційних форм та матеріальних можливостей її здійснення, що забезпечують успішне вирішення поставленого завдання. Педагогічні умови – це обставини, при яких компоненти навчального процесу (зміст, викладання й учіння) подані в найкращому взаємозв'язку та створюють атмосферу плідної співпраці між вихователями та дітьми, що забезпечує плідне виховання, керівництво виховним процесом в сучасному ЗДО [9].

Педагогічними умовами вважають обставини, що сприяють розвитку чи гальмуванню навчально-виховного процесу, їх визначають як комплекс засобів, наявних у навчального закладу для ефективного здійснення навчально-виховного процесу; обставини процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, в якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови. Педагогічні умови – це категорія, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети. Педагогічні умови повинні відповідати певним вимогам, а саме: мати системний характер; мати чітко визначену структуру [49].

Доцільним, видається виокремити такі педагогічні умови, які по відношенню до нашого дослідження є ефективними у процесі розумового

виховання старших дошкільників: створення предметно-розвивального середовища для розумового виховання дітей засобом казки; використання інтерактивних методів роботи з казками; взаємодія ЗДО і сім'ї у розумовому вихованні старших дошкільників засобом казки.

На виконання **третього завдання** дослідження було розроблено систему роботи з розумового виховання дітей старшого дошкільного віку засобом казки, яка передбачала реалізацію визначених педагогічних умов. Створення предметно-розвивального середовища для розумового виховання дітей засобом казки обумовило комплектування літературного куточка групової кімнати книгами з народними і авторськими казками, наборами розмальовок за казковими сюжетами, обладнання куточка ряжання, в якому знаходилися костюми для театралізації. Ми підбирали казки для читання дітям, орієнтуючись на перелік фольклорних та літературних творів, зазначених у Програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі». До уваги дітей пропонувалися як народні, так і авторські казки Народні казки: «Лисичка-сестричка», «Вовк-панібрат», «Пан Коцький», «Мудра дівчина», «Хліб і золото», «Дідова дочка і бабина дочка», «Телесик», «Котигорошко», «Кирило Кожум'яко», «Царівна-жаба», «Яйце-райце». Авторські- Ш. Перро «Хлопчик-мізинчик». А. Ліндгрєн «Малюк і Карлсон». Олени Пчілки «Журавель та чапля». Методика роботи з казкою включала читання казок та їх переказування, театралізацію і показ казки вихователем; інсценізацію, ігри за сюжетами знайомих казок. Викликали у дітей інтерес **нетрадиційні форми роботи з казкою**; зміна характеру героїв казки, створення казки за допомогою запитань, зміна кінцівки казки.

Казка – це один із найпоширеніших видів усної народної творчості. Кожен народ впродовж свого існування створював казковий епос. За часом виникнення казки відносять до найдавніших форм народної творчості. Всі народи мають свої сюжети, де відображається їх життєва та соціальна філософія, на яку впливають історія та побут. Казка – це фольклорний

оповідний твір, де описуються вигадані та часто фантастичні події, відрізняють захоплюючим сюжетом. За змістом та поетикою казки знаходяться близько до билин, легенд, сказань та балад. В них часто зустрічаються пісні, приказки та прислів'я, загадки та примовляння. Сам термін «казка» від слова «казати». [48] В народних казках від покоління до покоління передають мудрість народу про життєвий досвід, мрії, почуття [19]. Українські народні казки - складний жанр, він поєднує в собі різні твори за походженням, змістом та стилем. Одні казки вирізняються особливим складом дійових осіб, інші - фантастичним сюжетом чи соціально-побутовими конфліктами. Казка має три жанрових види .

Жанрові різновиди казки У казках про тварин звірі нереалістично персоніфіковані. Ще більш нереальні фантастичні казки, де всі діючі персонажі, предмети чудодійні, а сама ідея - пронизана чарівною атмосферою. Частка фантастики присутня і в побутових казках, хоча вони найнаближені до реальності, соціальних і побутових особливостей українського народу. Найдавнішими є казки про тварин, хоча вони втратили первісний характер. Лише в деяких казках збереглися маленькі згадки про походження тварин і птахів. Головний зміст фантастичних казок – подвиг, у здійсненні якого герою приходять на допомогу мудрі сили природи, які дають йому поради, підтримують різними способами. Соціально-побутові казки основані на обігруванні характерних рис негативних персонажів в комічні, практично фантастичні сюжети. В українських казках надається багато уваги побутовим ситуаціям. Інколи це не йде на користь літературним якостям твору, проте, українські казки мають Жанрові різновиди казки про тварин (птахів, рослин, комах) чарівні (або героїчні чи фантастичні) суспільно-побутові (реалістичні, новелістичні) у собі важливі знання для ознайомлення з матеріальною та духовною історією українського народу. У казці зафіксовані національні традиції. Мотив, тема, образи, мова казки як невід'ємної частини усної народної творчості представляють самобутній світ,

що має особливе значення для кожного народу, що розвивався у своїх історичних умовах [29]. Д. Б. Эльконін вважав, що класична (чарівна) казка найбільше відповідає справжньому характеру сприймання дітьми художнього твору, в неї є шлях тих дій, що треба зробити дитині. У разі, якщо такий шлях в казці відсутній, то дитина губиться, відволікається від сюжету казки. Цим пояснюється складнощі дітей у сприйманні складніших творів. На думку А. В. Запорожця, цінність казки в тому, що «вона сприяє активному співпереживанню персонажам, постановці себе на їх місце, дії начебто від їх особи». Деякі вчені говорять про сприйняття соціально значущих моделей поведінки завдяки казці. В. В. Абраменкова вважає: «Народна казка в поетичній художній формі надає суспільно-типізовані зразки соціальнопсихологічних відносин в сім'ї: між подружжям, між батьками та дітьми, між дітьми, між дітьми та дорослими, між членами родини та ін.» [59]. М. В. Єрмолаєва вказує на вираженість у народних казках християнських цінностей: віри, соборності, доброти до слабшого. Образ Івана-дурня, на думку автора, є символом протистояння між життєвим здоровим глуздом та духовною мудрістю. О.Є. Сапогова звертає увагу на такі особливості казково-фольклорного світу: - екстравертність, в ньому людина переважно діє, виявляє свої думки і почуття зовні; - йому притаманні квазі-реальність та квазі-логіка; - світ древньої казки доволі замкнутий, обмежений; - казка показує своєрідну абсолютизацію, максимальність, граничність характеристик та високий ступінь об'єднання індивіда з довколишнім світом; - «позачасовість» казкового змісту. Це говорить про своєрідні функції казки як посередника між дитячою свідомістю, що розвивається та реальністю [14]. Можна окреслити основні важливі ідеї народних казок. 1. Навколишній світ - живий. В будь-яку хвилину що завгодно може заговорити до нас. Ця ідея дуже важлива для формування дбайливого і осмисленого відношення до всього, що нас оточує. 2. Живі об'єкти довколишнього світу, що можуть діяти самостійно, приймають

рішення, також мають право на власне життя. Ця ідея важлива для формування здатності приймати інших. 3. Поділ добра та зла, завжди перемога добра. Ця ідея важлива для підтримки сили духу та бажанню прагнути до найкращого. 4. Найцінніше отримується після подолання випробувань, оскільки те, що дісталось задарма, може швидко зникнути. Ця ідея важлива для формування механізму визначення цілей та терпіння. 5. Поруч з нами безліч помічників. Проте вони приходять на допомогу в тому випадку, коли ми не можемо самотійно впоратися з проблемною ситуацією чи завданням. Ця ідея важлива для формування самотійності, та довіри до світу. Народна казка дає можливість перетілитися на улюбленого персонажа, брати участь в пригодах, в той же час вбираючи в себе потрібні для соціальної адаптації норми, правила та звичаї, що транслюються у казках. Разом з тим, ключовими завданнями, що вирішуються завдяки застосуванню казкотерапії народними казками, є такі: а) формування системи взаємовідносин з новими для дитини соціальними об'єктами (наприклад, вихователями та іншими людьми) – для цього необхідно вибирати народні казки, в яких розкрита тема важливості взаємоповаги та довіри, шанобливого ставлення один до одного («Батько та син», «Дві кізоньки», «Летючий корабель» та ін.); б) забезпечення комфортної адаптації дитини в новому дитячому колективі, налагодження взаємовідносин між дітьми у групі – з цією метою треба обирати казки про дружбу, важливість взаємної допомоги та підтримки («Зайчикова хатка», «Ріпка», «Сірко», «Рукавичка», «Котик і Півник», «Коза-дереза», «Котигорошко» та ін.); в) ознайомлення дитини з нормами та цінностями нового середовища – тут ефективним буде використання казок про добро і зло, справедливість і несправедливість, правила поведінки в різних життєвих ситуаціях та здатність знаходити вихід із складних ситуацій («Івасик Телесик», «Кривенька качечка», «Півник і двоє мишенят», «Казка про двох цапків», «Лисиця та Журавель», та ін.) Важливим завданням фахівців, що працюють з дітьми є

психологопедагогічна підтримка позитивних якостей розвитку, таких як мотивація до досягнення мети, турботливість, активність, відповідальність, впевненість і співчуття. Показані казкою виховні ідеали українського народу забезпечують розвиток в дитині дбайливого та турботливого відношення до присутніх поряд людей, переконують дитину в беззаперечній перемозі добра, здатності досягати своїх цілей за умови, якщо до цього буде докладено певні зусилля, формують віру в краще майбутнє, довіру до світу. Такими є казки про сімейні відносини, чуйність, уважність та шанобливе ставлення до рідних людей («Названий батько», «Добрі брати», «Закопане золото», «Сім лозин», «Про батьківську любов», «Про матір-зозулю» та ін.). Казка є засобом діагностики та корекції у сфері почуттів та поведінки, що може бути завдяки тому, що дитина, приміряючи на себе роль казкового героя, може спокійно говорити про те, що її турбує, свої думки та почуття. Казка використовується для подолання негативних нюансів розвитку дітей дошкільного віку, наприклад, тривожності, недовіри до інших, замкнутості, різноманітних страхів. В такій роботі ключовими функціями казки є: а) функція дзеркала – проекція емоційного стану дитини, її переживань та думок на сюжет казки для порівняння та усвідомлення проблем; б) функція моделі – у казці пропонується декілька варіантів вирішення проблеми, вона показує дитині, як вчиняти правильно, даючи вибір із декількох зразків моделей поведінки відповідно до ситуації; в) функція опосередкування – казка є засобом встановлення довірливих відносин між дитиною та дорослим та допомагає у виховній діяльності, чітко регламентуючи вимоги до дитячої поведінки через образи казкових героїв; г) функція збереження досвіду – отримання дитиною вміння інтерпретувати зміст проблем, знайомий раніше через казку, відповідно до реальних життєвих умов та ситуацій; ґ) функція повернення на ранні етапи індивідуального розвитку – казка як засіб розвитку образного мислення, уяви, фантазії, приміряння на себе ролі казкового героя, налагодження доброзичливих відносин між батьками та

дітьми; д) функція альтернативної концепції – дитині пропонується альтернативний варіант відомої їй казки, що примушує дитину думати, аналізувати та оцінювати звичний казковий сюжет та героїв казки з іншого боку. [27] До казок, що застосовуються з терапевтичною метою, належать страшні казки про різні нечисті сили, наприклад, Бабу-Ягу, Коцю Безсмертного, триголового Змія, водяного та ін.) а також дитячі казки-«страшилки», що виконують, насамперед, психотерапевтичну функцію, тому що самостійно створюючи й розповідаючи «страшилки», дитина таким чином моделює емоції подолання своїх страхів. Вербалізація страхів викликає емоційну відповідь, що виступає в ролі психологічного захисту. [31] Зокрема, Г. Кошонько говорить про можливість використання методики «Казка про страх» (дитині пропонується розказати історію, пов'язану з її страхом). Також дієвим є прийом «Придумай завершення казки» (дитині пропонують закінчити казку за заданим початком: «Жив-був хлопчик, який усього боявся. Одного разу він потрапив до дрімучого темного лісу. І раптом на його шляху...»). [31] Головною метою такої роботи є допомогти дитині усвідомити, що казкові герої вигадані, та залежно від бажання дитини, персонажі можуть бути не лише страшними, а й добрими, щирими та кумедним. Можна змінювати ситуацію на протилежну, показати її з іншого боку, допомогти дитині вибрати комфортну соціально прийнятну модель поведінки. Казкотерапія дає можливість опанувати правильні моделі поведінки, знизити тривожність, мінімізувати негативні емоції. Сприйняття казок допомагає дітям впоратися із своїми негативними станами, страхами, невпевненістю в собі, небажанням пізнавати нове тощо [61]. Основними прийомами в роботі казкою є: • слухове сприйняття казки дитиною за допомогою фахівця; • аналіз казки з детальним обговоренням сюжету, мотивів і героїв твору, формулювання висновків; • переказ казки дитиною від першої чи третьої особи; • «переписування» казки шляхом зміни її сюжету, фіналу або деяких героїв; • малювання за мотивами казки; • театралізація

казки дітьми з перевтіленням у казкових героїв, з костюмами та усіма необхідними сценічними атрибутами; • самостійне створення казки дітьми за моделлю, в якій головним є герой із народної казки; • використання народної казки як основи для настільного театру, театру картинок та ігор-драматизацій.

Ефективність роботи з дітьми буде вища, якщо враховувати їх індивідуальні якості та обирати казки відповідно до віку. Так, у процесі знайомства з народною казкою молодших дошкільників рекомендується обирати казки про тварин, де через образи звірів та птахів у алегоричній формі показано людські взаємовідносини. Цей різновид казки є найбільш зрозумілим та цікавим для дітей у такому віці. Це можуть бути такі українські народні казки як «Півник та двоє мишенят», «Колобок», «Рукавичка», «Лисичка-сестричка», «Заячі страхи», «Про двох цапків», «Коза-дереза», «Лисичка та Журавель». Дітям у середньому дошкільному віці, окрім казок про тварин («Як звірі хату будували», «Колосок», «Цап та Баран» та ін.), можна обирати казки, де головні герої мають надзвичайні здібності, які вони використовують щоб допомагати простим людям або в боротьбі зі злими силами. До таких казок можна віднести «Сніжниця», «Ох», «Солом'яний бичок», «Кривенька качечка», «Івасик Телесик» та ін. Для роботи з дітьми старшого дошкільного віку можна обирати як казки про тварин («Пан Коцький», «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат»), так і чарівні казки («Котигорошко», «Іван-Побиван», «Яйце-райце», «Розумниця»), а також доречно знайомити дітей із соціально-побутовими казками, що показують особливості сімейних відносин, взаємин між рідними та близькими, а також закладають фундамент уявлень дітей про соціальні ролі та обов'язки у суспільстві, навчають відноситись до всіх проблем та негараздів оптимістично («Про язикату Хвеську», «Дідова дочка і бабина дочка», «Ківш лиха», «Гаманець», «Мудра дівчина», «Як мужик пана дурив» та ін.). Застосування казкотерапії в роботі з дітьми дошкільного віку дає

поштовх розвитку в них активності, ініціативності, самостійності та творчості. Щоб прищепити дітям любов до рідного краю, до його історії та побутових традицій, доречно використовувати народні легенди різної тематики: • про виникнення поселень різних рівнів: держави («Україна»), етнічних та історичних регіонів («Бойківщина», «Гуцульщина», «Лемківщина» та ін.), міст або сіл, селищ («Заснування Києва», «Львів», «Кам'янець-Подільський», «Запоріжжя» та ін.); • про відношення до рідної землі («Євшан-зілля» та ін.); • про видатних українців («Богдан Хмельницький», «Маруся Чурай» та ін.); • про народні звичаї та свята («Святий Миколай і злодій», «Сорок святих», «Легенда про Святого Спиридона», великодні легенди та ін.) • про визначні пам'ятки («Дніпрові дзвони», «Золоті Ворота», «Батийруйнівник», та ін.); • про народне мистецтво: «Писанки», «Кобза», «Чарівна скрипка» та ін.; • про народні ремесла та промисли («Як чумаки винайшли скло», «Як винайшли воза», «Як виникла вишивка», «Як було побудовано першу хату», «Як винайшли млин» та ін.); З метою розумового виховання дітей ми пропонували вправи на розвиток мислення та уяви. Наприклад: використовувати готову просторову модель (наочний план казки) при переказуванні знайомої казки; до казок придумати нові назви (наприклад, казка «Рукавичка» – «Дружня сімейка», - введення частки «не» у зміст казки («Не ріпка виросла у діда на грядці, а ...» – «Дід виростив не велику капустину, а ...»); – віднайти у казці різні за значенням, але однакові за звучанням слова (замок – замок); - відгадати казку за складами слів, наприклад: «Жи-бу-ді-ба-бу-уни-ку-ря-зне-ку-ря...». При вивченні цих казок застосували такі дидактичні ігри: «Відгадайте казку», «Допоможіть розказати казку», «Назви слова з казки», «Скажи навпаки», «Пригадай казку», «Майбутні письменники», «Заміни слово».

Для розвитку **уяви** ми спонукали дітей до гри за сюжетом казки з використанням «чарівної палички». Під час гри діти фантазували, визволяли героїв з біди. Нами використовувалися запитання проблемного характеру:

чому, для чого, яким чином, а якщо. Наприклад: «Чи переміг би Кіт у чоботях, якби Людоїд не перетворився в мишку?» Дієвим виявився Метод аналогії, за допомогою якого розвивається асоціативне мислення дітей. Наприклад, Заслуховуючи сюжет казки «Попелюшка», діти вправлялися у називанні слів, які характеризують добро, працьовитість, наполегливість, справедливість, пригадують добрих і красивих героїв з інших казок. Щоб навчити висловлювати власні судження ми пропонували пригадавши прослухану казку довести переваги свого улюбленого персонажа або назвати улюблену казку і пояснити чому саме вона улюблена.

З метою залучення батьків до розумового виховання дітей з використанням казки ми провели «Свято казки» в дитячому садочку, до якого батьки разом з дітьми малювали ілюстрації до улюблених казок, готували атрибути. Цікавою формою роботи був «Батьківський ліцей» на тему «Вчить і читайте разом» та День добрих справ «Книжечка малятко» (виготовлення книжечки гр. «Колобок»)

Отже, казки закладають фундамент морального, етичного, особистісного виховання, адже містять у собі національні та загальнолюдські гуманістичні цінності та відповідають віковим особливостям дітей.

2.3 Порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження

За підсумками проведення формувального експерименту, було проведено контрольне дослідження, позначивши цю групу як експериментальну (ЕГ). Завдання були розроблені за аналогією з тими, що були запропоновані під час констатувального експерименту, лише на іншому наочному матеріалі. Для порівняння такі ж завдання було запропоновано дошкільникам підготовчої групи № 2, які не приймали участі у дослідженні (контрольна група – КГ). Результати завдань були внесені до зведених таблиць (таблиця 2.6.)

Таблиця 2.6.

**Зведена таблиця виконання завдань контрольного експерименту
дітьми експериментальної групи**

№	ІП дітей	Номер завдання					Усього	Рівень успішності виконання (у %)
		1	2	3	4	5		
1	Сашко В.	3	5	3	2	3	16	88,9%
2	Дарина Г.	3	4	2	2	3	14	77,8 %
3	Артем І.	2	5	2	2	2	13	72,2 %
4	Яна К.	3	4	3	3	3	16	88,9 %
5	Настя М.	3	4	2	2	2	13	72,2 %
6	Вова П.	3	4	3	2	3	15	83,3%
7	Артем П.	3	4	3	3	2	15	83,3%
8	Валерія П.	3	4	2	2	2	13	72,2%
9	Сашко С.	3	2	2	2	3	12	67%
10	Дмитро Г.	2	3	2	2	2	11	61,1 %
11	Юлія М.	3	4	2	2	2	13	72,2 %
12	Дмитро К.	2	3	2	2	2	11	61,1 %
13	Оксана К.	3	4	3	3	2	15	83,3%
14	Руслан Б.	3	6	3	3	2	17	94,4%
15	Ксенія Н.	3	5	3	2	2	15	83,3%
16	Данило В.	3	5	2	3	3	16	88,9%
17	Женя Щ.	2	3	2	2	2	11	61,1%
18	Людмила Н.	2	4	1	3	2	12	67%
19	Марина К.	3	6	2	2	3	16	88,9%
20	Христина Г.	2	4	2	2	2	12	67%
	Середній бал	2,7	4,2	2,3	2,3	2,4	13,9	76,7%

Таким чином, усі дошкільники ЕГ покращили свої результати.

Успішність виконання завдань також зросла з 63,4% до 76,7%. Найбільш високі бали дітьми також були отримані за завдання, пов'язане з описом сюжетної картини та встановленням причинно-слідчих зв'язків, визначенням значенневої значущості сюжету. Також успішно було виконано завдання на домальовування картин (середній бал 4,2 з 6 можливих) та розподіл предметів на групи та виключення зайвого (2,3 із 3 можливих).

Таблиця 2.7.

Зведена таблиця виконання завдань дітьми контрольної групи

№	ІП дітей	Номер завдання					Усього	Рівень успішності виконання (у %)
		2	3	4	5			
	Юлія О.	4	2	2	3	14	77,8%	
	Олена К.	4	2	2	2	12	67 %	
	Олексій М.	5	2	1	2	12	67 %	
	Аліса М.	4	3	3	3	16	88,9 %	
	Іван К.	4	2	2	2	13	72,2 %	
	Іван Б.	3	2	2	3	12	67%	
	Микита Х.	4	2	2	2	13	72,2%	
	Леся С.	3	2	2	3	13	72,2%	
	Аліна К.	2	1	1	3	9	50%	
	Настя М.	3	1	2	2	10	55,6 %	
	Настя Б.	4	2	2	2	13	72,2 %	
	Женя С.	3	2	1	2	10	55,6 %	
	Влад В.	4	3	3	2	14	77,8%	
	Вероніка А.	4	3	3	2	15	83,3%	
	Марта Т.	4	3	2	2	13	72,2%	
	Каміла А.	5	2	2	3	14	77,8%	
	Єгор Т.	3	1	2	2	10	55,6%	
	Вікторія О.	4	1	3	2	12	67%	
	Данило Д.	4	2	2	3	14	77,8%	

	Інна Г.		4	1	2	1	9	50%
	Середній бал	,4	3,75	1,95	2,1	2,3	12,5	66,2%

Як бачимо з таблиці 2.7, середній бал дітей ЕГ за всіма завданнями виріс. Середній бал дітей КГ приблизно дорівнює результатам дошкільників ЕГ на констатувальному етапі. Наочно це можна уявити малюнку

Отже, без цілеспрямованого розвитку розумових здібностей за допомогою застосування ігрових технологій результати дітей цього віку наближені до середньостатистичних. Якщо зробити зріз по групі, ми побачимо, що інтегративні типи розумового розвитку розподілилися в такий спосіб (табл. 2.8.)

Таблиця 2.8.

**Рівні розумової вихованості дошкільників ЕГ за підсумками
контрольного експерименту**

№	ІП дітей	Відсоток успішності виконання завдань	Тип розвитку
1	Сашко В.	88,9%	В
2	Дарина Г.	77,8 %	В
3	Артем І.	72,2 %	В
4	Яна К.	88,9 %	В
5	Настя М.	72,2 %	В
6	Вова П.	83,3%	В
7	Артем П.	83,3%	В
8	Валерія П.	72,2%	В
9	Сашко С.	67%	С
10	Дмитро Г.	61,1 %	С
11	Юлія М.	72,2 %	В
12	Дима К.	61,1 %	С
13	Оксана К.	83,3%	В

14	Руслан Б.	94,4%	С
15	Ксенія Н.	83,3%	В
16	Данило В.	88,9%	В
17	Женя Щ.	61,1%	С
18	Людмила Н	67%	Н
19	Марина К.	88,9%	В
20	Христина Г.	67%	Н

Н- рівень розумової вихованості; Д –рівень розумової вихованості; С – рівень розумової вихованості; В –рівень розумової вихованості.

Таблиця 2.9.

**Рівні розумової вихованості дошкільників КГ за підсумками
контрольного експерименту**

№	ІІІ дітей	Відсоток успішності виконання завдань	Тип розвитку
1	Юлія О.	77,8%	В
2	Олена К.	67 %	с
3	Олексій М.	67 %	с
4	Аліса М.	88,9 %	В
5	Іван К.	72,2 %	В
6	Іван Б.	67%	Н
7	Микита Х.	72,2%	В
8	Леся С.	72,2%	В
9	Аліна К.	50%	Н
10	Настя М.	55,6 %	н
11	Настя Б.	72,2 %	В
12	Женя С.	55,6 %	Н
13	Влад В.	77,8%	В
14	Вероніка А.	83,3%	В
15	Марта Т.	72,2%	В

16	Каміла А.	77,8%	В
17	Єгор Т.	55,6%	Д
18	Вікторія О.	67%	Д
19	Данило Д.	77,8%	В
20	Інна Г.	50%	Н

Н- рівень розумової вихованості; Д –рівень розумової вихованості; С – рівень розумової вихованості;

В –рівень розумової вихованості.

Представимо результати контрольної етапу в діаграмі (рис.2)

Отже, за підсумками контрольного експерименту можна зробити наступні висновки. Було проведено діагностичні завдання, які підтвердили результативність застосування ігрових технологій як засобу розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку. Відповідно до виділених нами рівнями розумової вихованості визначили, що в ЕГ високий рівень розумової вихованості відзначений у 22%, середній рівень розумової вихованості демонструють 48% дітей, 25% дітей достатній рівень розумової вихованості, низький рівень розумової вихованості виявлено у 5% дітей. У КГ кількісна наповнюваність рівнів майже не змінилася: високий рівень розумової вихованості відзначений у 20%, середній рівень розумової

вихованості демонструють 45% дітей, 25% дітей достатній рівень розумової вихованості, низький рівень розумової вихованості виявлено у 10% дітей.

Висновки до розділу 2

Було проведено експериментальне дослідження. База дослідження – Закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 1 «Ромашка» Сумської міської ради. У дослідженні брали участь діти середнього дошкільного віку.

На констатувальному етапі дослідження було визначено мету – визначення педагогічних умов застосування казки як засобу розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку. Для досягнення поставленої мети була вирішена низка завдань: сформовано вибірку дітей старшого дошкільного віку; обрано діагностичні методики, спрямовані на вивчення особливостей розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку; проведено контрольний етап дослідження, проаналізовано отримані результати та зроблено відповідні висновки.

Були використані наступні діагностичні завдання: «Складання оповідання з картинки»; «Домальовування фігур»(О. Дьяченко); «Четвертий зайвий»(Н. Білопольська); «Поділи на групи»(А. Іванова); «Розуміння картин із прихованим змістом»(А. Лурія, А. Бернштейн). Дані завдання дозволили визначити рівень розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку.

На констатувальному етапі дослідження було проведено 5 діагностичних завдань, спрямованих на дослідження образного мислення, операцій класифікації, порівняння та синтезу, розвиток мовленнєвих навичок. Визначено рівні розумової вихованості дітей старшого дошкільного віку. Високий рівень розумової вихованості в експериментальній групі констатується у 13% дітей, середній – у 40% достатній – 27% низький – 13%. У дітей контрольної групи високий рівень розумової вихованості встановлено у 20% дітей, середній – у 43%, достатній – 27% і низький – у 10% досліджуваних.

За підсумками формувального етапу дослідження було проведено

контрольний експеримент із залученням дошкільників контрольної групи, які не брали участь у дослідженні. Підвищення середнього балу діагностичних завдань та позитивна динаміка інтегративних рівнів розумової вихованості дошкільників досліджуваної групи дозволили нам зробити висновок про те, що застосування казки є ефективним засобом розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу сформулювати наступні висновки:

1. *Проаналізовано теоретичні засади розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій.*

Було виявлено, що розумовий розвиток – це сукупність кількісних та власне якісних змін, що відбуваються в мисленнєвій діяльності дитини у зв'язку з віком, збагаченням досвіду, під впливом середовища, а також спеціально організованих виховних та навчальних впливів. Розумовий розвиток полягає у вмінні міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання навколишнього середовища, здатність швидко та правильно розуміти те, що їй говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями. Розумовий розвиток дитини розглядається не лише як отримання певного обсягу знань, а як розвиток сприймання, пам'яті, уваги, пізнавальних здібностей, оволодіння способами та прийомами пізнавальної діяльності.

Розумовий розвиток дитини має стадіальний характер. На кожному віковому щаблі виникають специфічні передумови для засвоєння нового соціального досвіду, для оволодіння новими способами діяльності, для формування нових психічних процесів. Розумний розвиток протікає по-різному в залежності від умов життя та виховання дитини. При стихійному, неорганізованому розвитку – його рівень знижений, несе на собі відбиток неповноцінного функціонування психічних процесів.

Розумовий розвиток дітей дошкільного віку здійснюється в ігровій

діяльності у спеціально створених дорослими іграх (рухливі, дидактичні, сюжетно-рольові) сконцентровані різноманітні знання, розумові операції, розумові дії, які дітям необхідно освоїти. Творчі ігри за своєю природою кмітливі: в них діти відображають свої враження про навколишнє життя, знання, засвоєні раніше. В процесі дидактичної гри ці знання піднімаються на значно новий рівень: переводяться в мовленнєвий план, отже, узагальнюються, перетворюються, удосконалюються. Спілкування дітей старшого дошкільного віку у дидактичній грі сприяє їх взаємному збагаченню знаннями, оскільки діти дошкільного віку обмінюються думками, звертаються за порадою до дорослих, до інших джерел отримання додаткової інформації.

Визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови застосування казки як засобу розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти., а саме: створення предметно-розвивального середовища для розумового виховання дітей засобом казки; використання традиційних і нетрадиційних форм роботи з казками; взаємодія ЗДО і сім'ї у розумовому вихованні старших дошкільників засобом казки.

3.Базою дослідження було обрано Заклад дошкільної освіти (ясла-садок)

№ 1 «Ромашка» м. Краснопілля. У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку.

На констатувальному етапі дослідження було визначено мету – визначення педагогічних умов застосування казки як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку. Для досягнення поставленої мети була вирішена низка завдань: сформовано вибірку дітей; обрано діагностичні методики, спрямовані на вивчення особливостей розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку; проведено контрольний етап дослідження, проаналізовано отримані результати та зроблено відповідні висновки. Були використані наступні діагностичні завдання: «Складання оповідання з картинки»(О. Ушакова);«Домальовування фігур» (О.

Дьяченко); «Четвертий зайвий» (Н. Білопольська); «Поділи на групи»(А. Іванова); «Розуміння картин із прихованим змістом»(А. Лурія, А. Бернштейн). Використані діагностичні завдання, спрямовані на дослідження образного мислення, операцій класифікації, порівняння та синтезу

2. Експериментально перевірено ефективність педагогічних умов застосування ігрових технологій як засобу розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку.

З метою підвищення рівня розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку був проведений формувальний етап дослідження. На цьому етапі був використаний комплекс ігор для розумового розвитку дітей середнього дошкільного віку. А саме: гра «Данетка»; гра «Парні картинки» (розвиток розумових операцій аналізу та синтезу); гра «Жили-були...».

Отже, за підсумками контрольного експерименту можна зробити наступні висновки. Було проведено діагностичні завдання, які підтвердили результативність застосування казки як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку. Відповідно до виділених нами рівнів визначили, що в ЕГ високий рівень розумової вихованості відзначений у 22%, середній рівень розумової вихованості демонструють 48% дітей, 25%дітей достатній рівень розумової вихованості, низький рівень розумової вихованості виявлено у 5% дітей. У КГ кількісна наповнюваність рівнів майже не змінилася: високий рівень розумової вихованості відзначений у 20%, середній рівень розумової вихованості демонструють 45% дітей, 25%дітей достатній рівень розумової вихованості, низький рівень розумової вихованості виявлено у 10% дітей.

Отже, ми підтвердили ефективність визначених педагогічних умов застосування казки як засобу розумового виховання дітей старшого дошкільного віку. Таким чином, можна рекомендувати вихователям проводити цілеспрямовану систематичну роботу з формування розумових здібностей з використанням казки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва Т. Як дитина сприймає художню літературу. *Дошкільне виховання*. 2014. № 7. С. 55-60.
2. Артемова Л. Щоб дитина хотіла й зміла вчитися. *Дошкільне виховання*. 2013. № 5. С. 6-8.
3. Баглаєва Н. Сучасні підходи до розумового виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2013. № 7. С. 3-5.
4. Барташнікова І., Барташніков О. Розвиток наочно-образного та логічного мислення у дітей 5-6 років. Тернопіль: Богдан, 2007. 72 с.
5. Батуріна Г., Кузіна Т. Народна педагогіка у вихованні дошкільнят. Харків: Майдан, 2014. 88 с.
6. Богуш А. Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності: монографія. Одеса: Букаєв В.В., 2013. 236 с.
7. Божович Л. Особистість та її формування у дитячому віці. К.: Освіта, 2018. 463 с.
8. Болтарович З. Традиції народного виховання. *Народна творчість та етнографія*. 2013. №2. С. 12-14.
9. Борисова З., Кузьменко В. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки (Л. Виготський, Є. Водовозова, Я. Коменський, С. Русова, І. Синиця, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Є. Тихеева, Л. Шлегер, А. Усова, К. Ушинський, І. Франко, Ф. Фребель та ін.): навчальний посібник. Львів: Світ, 2014. 511 с.
10. Брунер Дж. Психологія пізнання. К.: Наука, 2017. 416 с.
11. Бусел В. Великий тлумачний словник української мови. Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.
12. Василюшина В. Казка – найкращий інструмент для розвитку художньо-творчої діяльності дошкільників. Чернівці, 2021. 35 с.

13. Венгер Л., Холмовська В. Діагностика розумового розвитку дошкільників. К.: Наука, 2016. 371 с.
14. Ветлугіна Н. Методика розумового виховання у дитячому садку. К.: Освіта. 2012. 240 с.
15. Віневська А. Гейміфікація. Погроза або благо для сучасної освіти. Педагогіка, психологія і освіта: від теорії до практики: збірник наукових праць. К.: Інноваційний центр розвитку освіти і науки, 2014. С. 70-73.
16. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Львів: Слово, 2016. С. 26-32.
17. Гавриш Н. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навчально-методичний посібник. Донецьк: ЛІРА, 2014. 120 с.
18. Гапійчук І. Дидактична емоційна взаємодія як умова розвитку пізнавальних здібностей дітей. *Шляхи розвитку здібностей у дітей дошкільного віку*. Вип. №16. Ч.1. Київ-Запоріжжя. 2013. С.43-48.
19. Говорова Р. Засоби розвитку розумових здібностей у дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2012. № 5. С. 18-20.
20. Гришко О., Клевака Л. Діагностика інтелектуального розвитку старших дошкільників. С. 33-39. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/Polntu/6958>. 2014.pdf. (Дата звернення 20.04.2023).
21. Дуткевич Т. Дитяча психологія. навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
22. Запорожець О. Психологія дітей дошкільного віку: розвиток пізнавальних процесів. К.: Освіта, 2012. 352 с.
23. Затуливітер Н., Прибора О. Вплив казки на розумовий розвиток дітей дошкільного віку. 2020. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/en/2020-rik/11421-vplyv-kazky-na-rozumovu-rozvytok-ditey-doshkilnoho-viku-za-vo-sukhomlynskym>. (Дата звернення 25.02.2023).
24. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту (Базовий компонент дошкільної освіти, Закони України «Про освіту», «Про

дошкільну освіту», Національна доктрина розвитку освіти, Освітні програми «Я у світі», «Дитина», «Українське дошкілля», «Впевнений старт» та ін.. URL:http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.<https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/na-sajt-ostatochnij.pdf>. (Дата звернення: 15.10.2023).

25. Кисла О. Методичне забезпечення інтелектуального розвитку старших дошкільників у пошуковій діяльності. Кривий Ріг. 2022. 88 с.

26. Колос В. Засоби розумового виховання дітей дошкільного віку. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3558/97/> (Дата звернення 25.03.2023).

27. Кондратенко Л. Розвиток мислення дитини. *Дошкільне виховання*. 2017. № 7. С. 12-15.

28. Костюк Г. Вікова і педагогічна психологія. 486 с. URL: http://pidruchniki.ws/16230606/psihologiya/osoblivosti_piznavalnoyi_sferi_doshkilnika.2015. (Дата звернення 25.10.22).

29. Котирло В., Титаренко Т. Роль дошкільного виховання у формуванні особистості. К.: Освіта, 2012. 121 с.

30. Крутий К. Навчання української мови дітей дошкільного віку: теорія і практика. Запоріжжя, 2012. 180 с.

31. Куліш І., Гой С. Розвиток логічного мислення як важливий компонент підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи. *Освітні обрії*. № 2(51). 2020. С. 59-64.

32. Ладивір С. Дарувати радість пізнання. *Дошкільне виховання*. 2015. №10. С.4-6.

33. Лисенко Н. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. К.: Слово, 2015. 352 с.

34. Листопад О. Теоретико-методичні засади формування професійно-творчого потенціалу майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. 328 с.

35. Литвишко О. Казка як засіб соціалізації дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2016. № 4(31). С. 549-553.
36. Любченко І. Інноваційна діяльність із впровадження логіко-математичного розвитку в дошкільному навчальному закладі. С. 17-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2015_1_5. (Дата звернення: 21.11.2023).
37. Менчинська Н. Пізнавальна діяльність і розвиток особистості. Тернопіль: Джура, 2018. С. 10-93.
38. Нагула О., Гончар Н. Комплексна діагностика психологічної готовності дітей дошкільного віку до навчання у школі. *Дошкільне виховання*. 2014. №4. С. 15 -19.
39. Нор К. Сухомлинський В.О. про розумовий розвиток дітей старшого дошкільного віку і учнів молодшого шкільного віку. *Дошкільне виховання*. 2014. №8. С. 24-27.
40. Онищенко І. Дитяча література як засіб формування естетичної свідомості дошкільника. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_50_1/72.pdf (Дата звернення 18.11.2023).
41. Поддяков М., Говоркова А. Розвиток мислення і розумове виховання дошкільника. К.: Освіта, 2015. 184 с.
42. Проколієнко Л. Виховання дітей дошкільного віку. Харків: Школа, 2014. 368 с.
43. Проколієнко Л. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 88 с.
44. Пропп В. Морфологія чарівної казки. Історичні корені чарівної казки. Львів: Світ, 2013. 512 с.
45. Проскура Є. Розвиток пізнавальних здібностей дошкільника. Львів: Академія, 2012. 323 с.

46. Рогальська Н. Розумове виховання дітей дошкільного віку в традиціях народної педагогіки. *Збірник наукових праць. Уманський університет*. 2012. Вип. 11. С. 71-76.
47. Рубан Л. Феномен циклу дитячих казок. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. №2, С. 44-52.
48. Рудницька-Юрійчук І. Народна та авторська казка як засіб морально-етичного виховання дітей дошкільного віку. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. № 8 (13). 2022. С. 229-239.
49. Савчук К. Можливості української народної казки як засобу морального виховання дошкільників: збірник науково-методичних праць. Житомир: ФОП В. Левковець, 2016. С. 170-173.
50. Садовенко С., Босик З. Використання народної казки у виховному процесі. *Методичні рекомендації*. К : НАКККиМ, 2012. С. 63-67.
51. Стеценко І. Конструємо математичні казки. *Дошкільне виховання*. 2015. №9. С. 13-15.
52. Теорія Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. URL: <https://alexus.com.ua/teoriya-zh-piazhe-pro-intelektualnij-rozvitok-ditini/> (Дата звернення: 12.11.2022).
53. Теорія розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського. URL: https://pidru4niki.com/17021027/psihologiya/teoriya_rozvitku_vischih_psihichnih_funktsiy_vigotskogo (дата звернення: 12.11.2023).
54. Токмакова І. Пограйте з дітьми в казку! *Дошкільне виховання*. 2013. № 5. С. 111-123.
55. Трофімов Ю., Рибалка В., Гончарук П. Психологія: підручник. К.: Освіта, 2016. 560 с.
56. Фіцула М. Педагогіка: навчальний посібник; 3-тє вид., стереотип. К.: Академвидав, 2009. 560 с.
57. Фунтікова О. Теоретичні основи розумового розвитку дошкільників. Луцьк: Обрій. 2013. 304 с.

58. Ходосенко О. Експериментальне вивчення інтелектуальних якостей особистості старшого дошкільника. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdupp_2015_1_5. (Дата звернення 19.04.2023).

59. Цимбал-Слатвінська С. Розумове виховання як основа розвитку особистості в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. URL: library.udpu.org.ua/library...pedagog.../visnuk_32.pdf (Дата звернення 16.03.2023).

60. Шупик Т. Казка як засіб творчого розвитку старших дошкільників. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 9 (93). С. 134-144.

61. Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність дитини. *Дошкільне виховання*. 2012. № 11. С. 8-10.

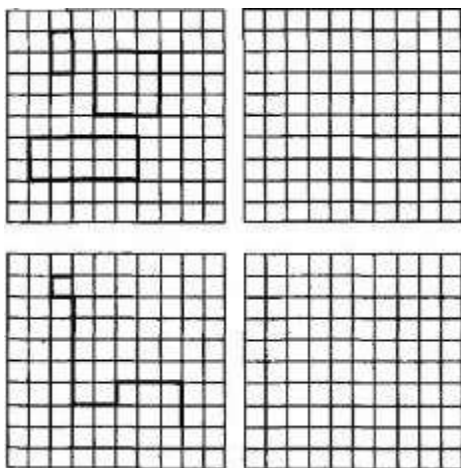
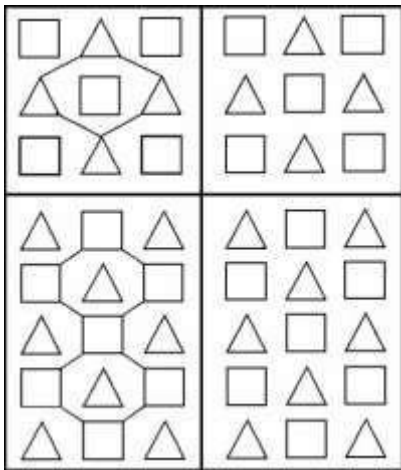
62. Якименко О. Казка як засіб виховання і навчання дітей дошкільного віку. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3558/97/>. (Дата звернення 16.12.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А Методика "Обведи контур"

Методика дозволяє оцінити наочно-дійове мислення.

Дітям показують мал. 1, 2 і пояснюють, що завдання до цієї методики полягає в тому, щоб за допомогою олівця або ручки якомога швидше і якомога точніше відтворити на правій половині цього ж малюнка той контур, який представлений в його лівій частині. Всі лінії необхідно намагатися робити прямими і точно з'єднати кути фігур. Бажано також, щоб контури фігур були відтворені в тих же самих місцях, де вони зображені на малюнках - зразках в лівій частині. Оцінюватися в підсумку виконання завдання будуть акуратність, точність і швидкість роботи.

Оцінка результатів

Оцінки даються в балах залежно від швидкості і якості (точності) виконання завдання:

10 балів - дитина витратила на виконання всього завдання менше ніж 90 сек, причому всі лінії на мал. 1 прямі і точно з'єднують кути фігур. Всі лінії сліднують точно по заданих контурах.

8-9 балів - на виконання завдання пішло від 90 до 105 сек. При цьому має місце хоча б один з наступних недоліків: одна або дві лінії не є цілком прямими; в двох або в трьох випадках намальовані лінії не зовсім правильно з'єднують кути фігур; від двох до чотирьох ліній виходять за межі контуру; від чотирьох до п'яти кутів з'єднанні неточно.

6-7 балів - на виконання всього завдання в цілому пішло від 105 до 120 сек. При цьому додатково виявлено хоча б один з наступних недоліків: три або чотири лінії непрямі; від чотирьох до шести кутів з'єднанні не цілком точно; від п'яти до шести ліній виходять за межі контуру; від шести до семи кутів з'єднанні не цілком точно.

4-5 балів - на виконання завдання витрачено від 120 до 135 сек. Є хоча б один з наступних недоліків: п'ять чи шість ліній не є цілком прямі; від семи до десяти кутів зв'язані не зовсім правильно; є сім чи вісім ліній, які не є цілком прямими; є від восьми до десяти кутів, які з'єднанні не цілком точно.

2-3 бали - на виконання завдання пішло від 135 до 150 сек. Відмічений хоча б один з наступних недоліків: від семи до десяти ліній непрямі; від одинадцяти до двадцяти кутів пов'язані не цілком правильно; від дев'яти до вісімнадцяти ліній виходять за межі контуру; від одинадцяти до сімнадцяти кутів пов'язані не цілком правильно.

0-1 бал - на виконання завдання пішло більше 150 сек. Майже всі лінії, за винятком однієї чи двох, не є прямими; майже всі кути, за винятком одного або двох, з'єднанні неправильно.

Висновки про рівень розвитку

10 балів - дуже високий.

8-9 балів - високий.

4-7 балів - середній.

2-3 бала - низький.

0-1 бал - дуже низький.

Додаток Б**Тест “ЧЕТВЕРТИЙ ЗАЙВИЙ” Автор: упоряд. Н.Чуб**

Мета: дослідження логічного, образного мислення, вміння узагальнювати

Вік: дошкільний, молодший шкільний вік (6 – 7 років)

Перевірку сформованості основ словесно-логічного мислення, бажанобудувати на основі поєднання чисто словесних завдань із завданнями, виконання яких передбачає дії з наочним матеріалом.

Досліджується рівень узагальнень, логічна обґрунтованість і чіткість формулювань, активність, можливість формування і використання узагальнених уявлень.

Для діагностування потрібно 10 карток, побудованих за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття.

Предмети та їх призначення повинні відповідати звичайному рівню обізнаності дітей шестирічного віку.

Техніка проведення. Дитині показують картку із зображенням 4-х предметів і просять назвати їх. Після чого ставиться питання: „Подивись уважно і скажи, який тут предмет зайвий і чому? Який не підходить? Чому? А які 3 з них мають щось спільне?».

Коли роботу з усіма 10 картками завершено, слід приступати до аналізу.

Готуючи картки, доцільно передбачити 4-5 таких, де б за кольором контрастували не зайві предмети, а ті, що входять до складу поняття (наприклад, така картка: груша, слива, яблуко, морквина. Слива за кольором виділяється, але це не суттєва ознака). Такі завдання дають можливість визначити, наскільки діти оперують суттєвими ознаками, відходячи від несуттєвих і контрастних.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ:

Висока готовність мислення, коли 7-10 карток пояснюються з використанням двох родових понять (зайва рибка, бо це риби, а решта – одяг), 3-4 картки включають тільки одне родове поняття (зайва лопата, бо решта – посуд).

Достатня готовність мислення 7-10 карток пояснюються через одне родове поняття (зайва лопата, бо це інвентар), або половина з двома родовими поняттями, а половина – з одним.

Низька готовність – коли в 7-10 картках тільки називається зайвий предмет без пояснень. Або виділяється предмет за неістотними ознаками (зразок картки: зайва – риба, бо вона жива; або зайвий бантик, бо він червоний).

Діти потребують ряду додаткових запитань для обґрунтування: „Чому цей предмет зайвий? Яким одним словом можна назвати 3 предмети? Який до цих трьох предметів не підходить? Чому ти так вважаєш?»

Стимульний матеріал

*Додаток Д***Методика "Запам'ятай і розстав крапки"**

За допомогою даної методики оцінюється обсяг уваги дитини. Для цього використовується стимульний матеріал, зображений на мал. 1. Лист з точками попередньо розрізається на 8 малих квадратів, які потім складаються в стопку таким чином, щоб вгорі виявився квадрат з двома точками, а внизу - квадрат з дев'ятьма точками (всі інші йдуть зверху вниз по порядку з послідовно збільшується на них числом точок).

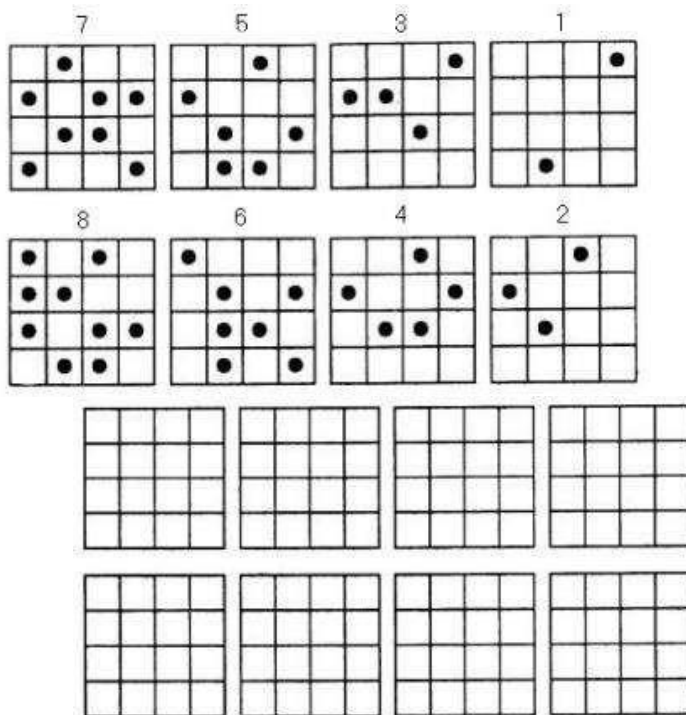
Перед початком експерименту дитина отримує наступну інструкцію:

«Зараз ми пограємо з тобою в гру на увагу. Я буду тобі одну за одною показувати картки, на яких намальовано точки, а потім ти сам будеш малювати ці точки в порожніх клітинках в тих місцях, де ти бачив ці точки на картках».

Далі дитині послідовно, на 1-2 сек, показується кожна з восьми карток з точками зверху вниз в стопі по черзі і після кожної чергової картки пропонується відтворити побачені точки в порожній картці (мал. 2) за 15 сек. Цей час дається дитині для того, щоб він зміг згадати, де знаходилися побачені точки, і відзначити їх у порожній картці.

Оцінка результатів

Обсягом уваги дитини вважається максимальне число точок, яке дитина змогла правильно відтворити на будь-якій з карток (вибирається та з карток, на якій було відтворено безпомилково найбільшу кількість точок).

Результати експерименту оцінюються в балах таким чином:

10 балів - дитина правильно за відведений час відтворила на картці 6 і більше точок.

8-9 балів - дитина безпомилково відтворила на картці від 4 до 5 точок.

7 балів - дитина правильно відновила по пам'яті від 3 до 4 точок.

4-5 балів - дитина правильно відтворила від 2 до 3 точок.

0-3 бали - дитина змогла правильно відтворити на одній картці не більше однієї точки.

Висновки про рівень розвитку

10 балів - дуже високий. 8-9 балів - високий.

6-7 балів - середній.

4-5 балів - низький.

0-3 бали - дуже низький.

*Додаток Ж**Методика "Пізнай фігури"*

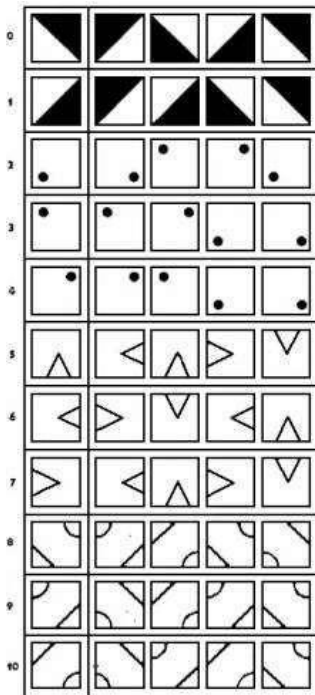
Ця методика є на впізнавання. Даний вид пам'яті з'являється і розвивається у дітей в онтогенезі одним з перших. Від розвитку даного виду істотно залежить становлення інших видів пам'яті, в тому числі запам'ятовування, збереження та відтворення.

У методиці дітям пропонуються картинки, зображені на мал. 1, у супроводі наступної інструкції:

«Перед вами 5 картинок, розташованих рядами. Картинка ліворуч відокремлена від інших подвійною вертикальною рисою і схожа на одну з чотирьох картинок, розташованих в ряд праворуч від неї. Необхідно якомога швидше знайти і вказати на схожу картинку».

Спочатку для проби дитині пропонують вирішити це завдання на картинках, зображених у ряді під номером 0, потім - після того, як експериментатор переконався в тому, що дитина все зрозуміла правильно, надають можливість вирішити цю задачу на картинках з номерами від 1 до 10.

Експеримент проводиться до тих пір, поки дитина не вирішить всі 10 завдань, але не більше ніж 1,5 хв навіть у тому випадку, якщо дитина до цього часу не впорався з усіма завданнями.

Мал 1. Набір фігурок до методика "Пізнай фігури".

Оцінка результатів

10 балів - дитина впоралась з усіма завданнями менше ніж за 45 сек.

8-9 балів - дитина впоралась з усіма завданнями за час від 45 до 50 сек.

6-7 балів - дитина впоралась з усіма запропонованими задачами протягом періоду часу від 50 до 60 сек.

4-5 балів - дитина впоралась з усіма завданнями за час від 60 до 70 сек.

2-3 бали - дитина вирішила всі завдання за час від 70 до 80 сек.

0-1 бал - дитина вирішила всі завдання, витративши на це більш ніж 80 сек.

Висновки про рівень розвитку

10 балів - дуже високий. 8-9 балів - високий.

4-7 балів - середній.

2-3 бала - низький.

0-1 бал - дуже низький.

Додаток К

«ЗНАЙДИ КАЗКОВОГО ГЕРОЯ»

Дидактичне завдання: закріпити знання дітей про українські народні казки та їх головних героїв. Вчити співвідносити казкові сюжети. Розвивати увагу, логічне мислення, пам'ять. Виховувати інтерес до гри.

Обладнання: сюжетні картинки до казок «Вовк та семеро козенят», «Котик та півник», «Колосок», «Лисичка - сестричка та Вовк - панібрат» та головні герої цих казок.

Ігрове завдання: знайти головного героя.

Заняття

Для дітей старшого дошкільного віку з логіко – математичного розвитку

Програмовий зміст:

Закріпити з дітьми кількісну і порядкову лічбу, повторити назви геометричних фігур, продовжувати розвивати вміння порівнювати їх за кольорами, розмірами, формою; вправляти у складанні задач за малюнком та за словесним поданням, учити виділяти числові дані задачі;

Вправляти у створенні задач за малюнком, вчити оперувати математичними термінами «додати», «відняти», «дорівнює»; продовжувати вчити вірно промовляти українською мовою цифри від 1 до 10; продовжувати вчити виконувати словесні інструкції вихователя; уточнити знання своєї домашньої адреси, назви квітів.

Учити дітей використовувати приладдя за призначенням, ставитися до нього бережливо, шанувати працю свою та інших; вчитися працювати в групі; Викликати бажання бути доброзичливими у будь-якій ситуації; складати казкові сюжети з добрим закінченням, позитивними персонажами, вчити перетворювати сюжети негативного змісту в позитивні, виховувати бажання акуратно виконувати всі завдання; відповідати по черзі, не перебиваючи товаришів, дослухатися до їх відповідей;

Створювати умови для дитячого фантазування, бажання створювати власну казку.

Заохочувати ініціативність під час виконання завдань, підтримувати інтерес до виконання письмових вправ творчого спрямування, на розвиток уяви;

Розвивати дрібну моторику рук, вміння виконувати рухи не за словесною вказівкою.

Матеріал:

демонстраційний: малюнки з зображенням зайчика, Вовка, Ведмедя, Лисички, Колобка, його друзі - геометричні фігури(квадрат, трикутник, прямокутник, ромб, овал), ширма, прикрашена паперовими квітами та комашками, зображення східців з цифрами 1-10 та 10 – 1 , приклади з цифрами в межах 10.

роздавальний: індивідуальний зошит з математики з завданнями, простий олівець, кубики з цифрами, «Роздатковий набір з математики» на кожну дитину.

Хід заняття:

- Діти, я знаю, що ви дуже любите казки. Ми з вами багато їх читали, вигадували,

розповідали, а ось сьогодні я розкажу вам ще одну історію про наших добре знайомих казкових персонажів, а ви допоможете мені в цьому, згодні?

Круглобокий, рум'яненкокий, Він не всидів на вікні.

Зустрічався із звірятами і усім співав пісні.

Хто це, малята? Так, мова йде про Колобка. Бачите, не сиділося йому на віконечку і почав він подорожувати.

Кого він зустрічав на своєму шляху? (Зайчика, Вовчика, Ведмедика і Лисичку)

Погляньте на цей малюнок: як сказати, яким при зустрічі з Колобком був Зайчик?(першим)

Так, дітки, Вовчик-другим, Ведмедик-третім, а Лисичка-четвертою. Розставте, будь-ласка, цифри, які відповідають кожному із звіряток.

Хто з цих героїв був найбільшим? Хто найменшим? Хто найхитрішим?

Діти, я нещодавно дізналася, що на зустрічі з Лисичкою казка про Колобка не закінчилася, а лише розпочалася...

Лисичці дуже хотілося поласувати смачненьким Колобком, вже й схитрувала, вже й запросила його до себе на носик, але в цей час вона раптом чихнула, а Колобок теж гав не ловив-зістрибнув, та й що зробив? Так, покотився далі! Але не просто покотився, а пострибав по східцях, які йому дуже сподобалися.

Стрибав-стрибав, весело рахуючи, ось так:1,2,3,4,5,6,7,8,9,10; 10,9,8,7,6,5,4,3,2,1, та й дострибався до того,що став ось таким (показую малюнок).

Дітки, чому раніше Колобка називали саме КОЛОБок? Так, тому що в нього бочки були кругленькими.

А як же тепер його можна кликати? Мабуть, КВАДРАбоком. Чи може він тепер котитися? Ні?

А як йому пересуватися далі? Стрибати!

Ось яка пригода сталася з нашим Колобком-Квадрабоком, а ми гадали, що вже все знаємо про цього казкового бешкетника.А знаєте, що було далі? Квадрабок знайшов собі друзів: (називаю і демонструю малюнки із зображеннями персонажів) - це Трикубок, Прямобок, Ромбобок, Пятибок, Овалобок.

Що це за малюночки, Квадрабок не знав і не розумів, що відбувається.

Можливо, ви допоможете?

Що це за малюнки, діти? (демонструю малюнок)

Так, діти, це цифри. А ось це - не просто приклади, а домашні адреси, і у кожної цифри- своя адреса. А цифри домашньої адреси не вчили, цифри теж, ось і плачуть.

Але ж ми знаємо, що це за друзі?

Так, це- геометричні фігури:трикутник, прямокутник, ромб, п'ятикутник,

овал.

Діти, це друзі Квадрабока, а ви з ними товаришуєте? Давайте пограємося з ними!

Пропоную дітям пограти в ігри на розвиток логіки:

1.« Яка ГФ зайва?» (пропоную обгрунтувати відповіді)

2.«Яка ГФ пропущена?»

3.«Що змінилося?»

-Добре, діти, ігри закінчилися, але казкові події продовжуються...

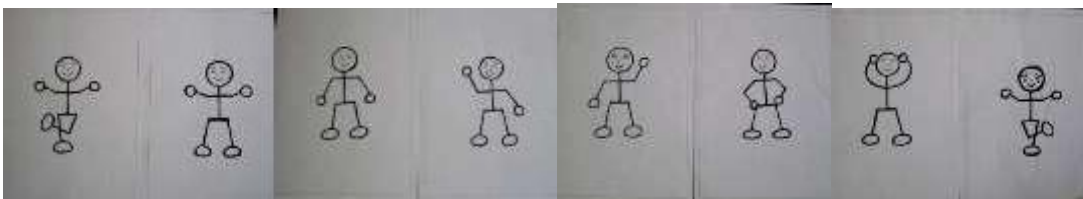
Діти, цифри дякують вам за допомогу, та й Квадрабоку ви приклад показали, як іноді життєво необхідно знати математику.

Наш Квадрабок стрибав-стрибав, та й бачить: сидять якісь малюночки та й плачуть. Дітки, а ви свої домашні адреси знаєте? Підніміть, будь-ласка, руку ті, хто знає свою домашню адресу. (Запитую дві-три дитини, які показують номер будинку і квартири цифрами, іншим говорю, що вірю в те, що вони знають).

То що ж з цифрами? Квадрабок допомогти їм не може, бо не вміє вирішувати приклади, а ви вмієте? Допоможете?

Подивіться ось на ці малюнки. Ці незвичайні чоловічки пропонують вам зробити з ними фізкультхвилинку.

Фізкультхвилинка **«Незвичайні чоловічки»** (діти за показом малюнка виконують зображену вправу).

Ну, а казковий наш Квадрабок стрибав-стрибав, дуже втомився, аж ось-галявина. Така гарна, стільки квітів наній запашних, стільки метеликів, різних жучків, пташок, неначе в казці... Гарно, мабуть, Квадрабоку... Я теж хотіла б там побувати, а ви?

Дітки, давайте закриємо оченята і спробуємо потрапити на казкову галявину до Квадрабока.(Діти закривають очі, звучить спів пташок-спочатку тихенько, який поступово стає голоснішим.

ідкриваю ширму, за якою відкривається галявина:розставлені штучні деревця,квіти, ширма, уквітчана весняними квітами, з метеликами, бджілками і ін. Пропоную розглянути цю всю красу).

Пропоную дітям запитання:

- порахуйте, яких квітів тут найбільше?
- яких найменше?
- яких квітів однакова кількість?
- на скільки нарцисів менше, ніж кульбаб?
- на скільки тюльпанів більше, ніж нарцисів?
- скільки всього квітів жовтого кольору?

Аж ось бджілки та метелики літають, з квіточки на квіточку перелітають, на найулюбленіші сідають...Придивіться уважно, чи всі комашки сіли вірно, саме на свою квіточку? Які не вірно? Чому?

(Пропоную дітям скласти задачки про квіточки та метеликів, слухаю 2-3 дитини, всі разом складаємо за ними приклади і вирішуємо їх).

-Стрибав-стрибав Квадрабок і зустрів собі подружку.Як ви гадаєте, як її звати? (Вибираємо найкраще ім'я із запропонованих дітьми, наприклад, Квадрабобка).

Дітки, нехай наша сьогоднішня казка закінчиться тим, що стали наші герої жить- поживать і добра наживать, а про те, що з ними сталося далі, пропоную вам пофантазувати вдома і потім розповісти нам про це, добре?

(Задля підтримки дитячого фантазування, інтересу до вигадування казок, на протязі певного часу після проведеного заняття пропоную дітям розповідати вигадані ними історії про Колобка та його друзів, використовую фрагменти розповідей під час проведення різних видів зайнятостей, адже Дітям завжди

привабливіше вирішувати певні ситуації, що придумані не дорослими людьми, а ними самими, бути не спостерігачами за історією, а її учасником чи творцем).

«Кривенька качечка»

Мета: розвивати логічне та образне мислення дітей, пам'ять, увагу, дрібну моторику руки. Закріплювати знання про порядкову лічбу, склад числа, вміння робити прості арифметичні обчислення. Виховувати інтерес до казок, емоційну культуру, доброзичливість, взаємодопомогу.

Матеріали: ілюстрації до казки «Кривенька качечка», комп'ютер, зошити, олівці, перфокарти.

Хід заняття.

– Чи любите ви казки? Що це таке казка?

(Художній твір, в якому трапляються дива.)

Сьогодні у нас теж трапилось диво, ми будемо навчатися у казці, а якій відгадайте:

У героя казки, замість одягу пір'я. Так вірно це «Кривенька качечка». Перелічіть головних героїв цієї казки.

Розв'яжіть задачку про качечку.

Бігло до річки троє каченят, Поруч із ними мама малят.

Дуже вони захотіли попити, Скільки їх разом, будеш лічити.

Завдання: Полічи всіх каченят на малюнку. Розфарбуй каченят під листками. Куди ходили Дід та Баба. (У ліс по гриби)

- Чого у лісі більше – кленів чи дерев? Завдання:

Скільки дерев на малюнку?

Якої породи дерево за рахунком третє? Назви п'яте дерево.

Намалюйте під другим деревом 2 грибочки, а під п'ятим – на один грибочок більше.

Яких дерев більше? Що потрібно зробити, щоб дерев стало порівну? Що відбувалося у будинку Діда та Баби, поки їх не було дома? (Качечка, знімаючи своє пір'я перетворювалася на дівчину....) Логічні задачі та запитання:

Що важче 1 кг пір'я чи 1 кг заліза? Без чого не можна спекти хліба?

У будинку було два кухлі для води. В один кухоль дівчина налила 5 л води, а в інший – 3. Скільки літрів води принесла дівчина? У якому кухлі води більше? Наскільки?

Гра «Прибери в кімнаті».

Уважно подивіться і скажіть, що лежить не на своєму місці.

Чому дівчина образилася на Діда та Бабу? Хто допоміг їй перетворитися знову на качечку?

Завдання: Домалюй качок, яких не вистачає у ключі.

– Чи сподобалася вам наша казка? Які завдання ви виконали без утруднень? З якими справитись було важко?